

DEBRECENI EGYETEM BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR
TÖRTÉNELMI INTÉZET

„AZ VAD HÁLÓTÓL A VÁRADI SZŐLŐIG”

Az ecsedi udvar és uradalom tisztségviselőinek karrierútjai 1630-1660

Országos Tudományos Diákköri Konferencia

Debrecen,
2025

Tartalom	
Bevezetés	3
Témaválasztás indoklása és a kutatási téma	3
Historiográfia	4
Levéltári források	6
Dolgozatban használt módszertan	7
Ecsed birtokosainak udvarai.....	9
Az uradalom kiterjedése az urbáriumok tükrében	9
Az ecsedi vár és uradalom birtokosai	11
Az uradalmat irányítók feladatai Ecseden.....	17
Az udvarbírák feladatai Ecseden	17
Tisztviselők és karrierútjaik az uradalomban	27
Összegzés és a kutatás lehetséges folytatása	31
Rövidítésjegyzék és bibliográfia.....	34
Levéltári források	34
Kiadott, digitalizált forrás	35
Kiadott források	35
Szakirodalom	35
Monográfiák.....	35
Tanulmányok	36

Bevezetés

Témaválasztás indoklása és a kutatási téma

Ecsed jelentősége a kora újkorban megkérdőjelezhetetlen volt, ugyanis Ecsed egy olyan erősség volt a láp ölelésében, melyet mind az Erdélyi Fejedelmek, mind az uralkodók birtokukban akartak tudni. Történelmében említésre méltó esemény a Magyar Korona 1621. évi Ecsedre hozatalának ténye, mely nem bizonyíthatja jobban, mekkora kitüntetett szerepe volt Ecsed várának. Mindezek mellett pedig ki kell emelnem azokat az erdélyi fejedelmeket, akik Ecsedet bírták, úgy mint: Báthori Gábor, Bethlen Gábor, Bethlen István, I. Rákóczi György és fia II. Rákóczi György.

A kutatási témám kiválasztása nagy mértékben annak is köszönhető, hogy Nagyecsedről származom, így sokat hallhattam a Báthori famíliáról és annak birtokosairól, főleg Báthori Istvánról és egyházpártoló tevékenységéről, de a családot övező legendák sem kerültek el figyelmemet, elég a sárkányölő Báthoriakat, vagy a fiatal lányok vérében fürdő csejtei várúrnőt, Báthori Erzsébetet említenem. Tovább nőtt a téma iránti érdeklődésem a koraújkori magyar történeti órákat hallgatva, s ekkor döntöttem úgy, hogy ezzel a korszakkal szeretnék foglalkozni. Több órát hallgattam a koraújkori magyar történelemről, az órán történt hosszas beszélgetések pedig tovább erősítettek abban, hogy a korszakkal akár részletesebben megismerkedjek. Ekkor kerestem meg a témavezetőmet a Báthori Istvánt illető kutatási elképzeléseimmel. Nagyon hamar kiderült számomra hogy Báthori István udvarát már vizsgálja Kovács Dóra, s már publikációkat is megjelentetett udvartartásáról. Ebből fakadóan új témát kerestünk, és így jutottam el Ecsed későbbi birtokosaihoz, a Bethlenekhez és a Rákócziakhoz.

Kutatási témám az udvar és uradalomtörténet metszete, s habár ez a két fogalom különbözik egymástól, ezeket Ecsed esetében nem lehet teljesen külön kezelni, ugyanis Ecsed mint uradalmi központ is működött a 16. és 17. században, valamint birtokosai udvartartásának is helyszínéül szolgált ekkor. Kutatásom során főként az uradalom birtokosainak udvartartását vizsgálom, melynek fő célja, hogy megismerjük, hogyan működött egy udvar, milyen tisztviselők szolgálták a dominuszt, s hogy milyen feladataik lehettek. A téma jelentősége abban áll, hogy így nem csak egy település történetét, hanem egyének történetét is megismerhetjük, mely egyrészt lehetőséget ad egyéni karrierutak felvázolására (vagyis, hogy milyen lehetőségei voltak a kor emberének), továbbá hozzájárulhatok a főúri udvarok pontosabb megismeréséhez, ugyanis a főúri udvarok kutatása a rendelkezésre álló forrásanyag töredékessége miatt meglehetősen nehéz. A kutatásom eredeti időbeli kerete az 1627 és 1672 közötti időszakot ölelte fel, azonban a későbbiekben elengedhetetlen lesz a korábbi korokhoz is visszanyúlni,

ugyanis csak így adhatok majd egy teljesebb képet arról, hogy hogyan is változott a birtokosok udvartartása az idők során.

A kutatómunka megkezdése a források feltárásával kezdődött miközben egyre mélyebbre ástam a témában, egyre csak kerültek elő a források, azonban még közel sem járok a végén. A jelen dolgozat egy hosszabb ideje folyó, nagyobb kutatás a részeként kerül itt közlésre, azonban a kutatás még nem zárult le, így az itt közölt eredmények egyfajta betekintést nyújtanak a kutatás eddigi eredményeibe.

Historiográfia

Ecsedről már a régi történeti munkák, az országleírások is fontos adatokat közöltek, Vályi András,¹ Fényes Elek² és nagyon sok regénynek és akár filmnek is az alaptörténete ide kötődik.³ A középkori Báthoriakról szóló szakirodalomból csak néhányat emelek ki: C. Tóth Norbert *Egy főúri udvar a késő középkori Magyarországon: az ecsedi Bátoriak*,⁴ továbbá a szintén C. Tóth által szerkesztett: *Az ecsedi Báthoriak a XV-XVII. században* kötet,⁵ valamint a Szabolcs-Szatmár-Beregi szemle 44. évfolyamának első számában már a család több tagjával is foglalkoztak.⁶

A fent már említett Kovács Dóra tanulmánya⁷ alapot jelentett számomra az ecsedi udvar értelmezésénél, ugyanis ő Báthori István embereit csoportokba szedte, jól elhatárolva azokat. A Báthori Gáborra vonatkozó művek közül kiemelendő a Báthory Gábor és kora kötet,⁸ mely sok szemszögből tárgyalja Báthori fejedelemségét. Az uradalom és udvar együtteséről, valamint Ecsedről magáról a Németh Péter és Zoltán-Borzován Eszter által megírt *Ecsed vára* című kötet⁹ szolgált további adatokkal, mellyel nagy mértékben megkönnyítették a munkámat.

¹ Vályi András: *Magyar Országnek Leírása I-III.* Buda, Királyi Universitas, 1796.

² Fényes Elek: *Magyarországnak, 's a' hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben.* Pest, Trattner-Károlyi, 1837.

³ Említésre méltó Móra Ferenc Rab ember fiai című könyve, továbbá a nemrég megjelent Tündéerkert című sorozat, amely Báthori Gábor életének egy részét dolgozza fel Móricz Zsigmond Tündéerkert című műve alapján.

⁴ C. Tóth Norbert: *Egy főúri udvar a késő középkori Magyarországon: az ecsedi Bátoriak.* Nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyvei 59, 2017. 113–134.

⁵ Szabó Sarolta – C. Tóth Norbert (Szerk.): *Az ecsedi Báthoriak a XV-XVII században.* Nyírbátor, Báthori István Múzeum kiadványai 34, 2012.

⁶ Néhány tanulmányt megemlítve: C. Tóth Norbert: Ki kicsoda az ecsedi Batori családban: a Batori család ecsedi ágának tagjai, 1377–1541. *Szabolcs-Szatmár-Beregi szemle*, 44 évf. (2009) 1. szám. és Horváth Richárd: Életrajzi szilánkok ecsedi Batori István politikai pályafutásáról (1458–1479). *Szabolcs-Szatmár-Beregi szemle*, 44 évf. (2009) 1. szám. és Neumann Tibor: Batori István politikai szerepe II. Ulászló uralkodása alatt (1490–1493). *Szabolcs-Szatmár-Beregi szemle*, 44 évf. (2009) 1. szám.

⁷ Kovács Dóra: Szervitori hivatás és kapcsolatrendszer Báthory István familiájában. *Századok*, 150. évf. (2016) 4. szám.

⁸ Papp Klára – Jeney-Tóth Annamária – Ulrich Attila (Szerk.): *Báthory Gábor és kora.* Debrecen, Debreceni Egyetem Történelmi Intézete-Erdély-Történelmi Alapítvány, 2009.

⁹ Németh Péter – Zoltán-Borzován Eszter: *Ecsed vára.* Rétközi Múzeum Kiadványai, 2021.

Fodor László tanulmánya szintén jelentős adatokkal gazdagította a kutatásomat, ugyanis ő az ecsedi vár tisztségviselőit vizsgálta.¹⁰

Az udvarkutatás területén Koltai András munkái¹¹ szolgálnak alapként számomra, ugyanis Koltai az udvari utasításokat rendszerezi, melyek révén az udvar működése jól megragadható, valamint munkáiban átfogó képet nyújt az udvar értelmezéséről is. A fejedelmek udvarának értelmezése kapcsán Jeney-Tóth Annamária monográfiája¹² volt segítségemre, ugyanis egyes udvari emberekről a fejedelmi udvar kapcsán már közölt adatokat. Itt kell megjegyeznem Dienes Dénes legújabb tanulmánya a 16. századi Báthoriak a varannói udvaráról szól.¹³

Az koraújkori uradalom működését és értelmezését Ember Győző munkája alapján kezdtem tanulmányozni,¹⁴ melyben jól behatárolja az uradalom kereteit, ezt kiegészítette Kenyeres István műve, aki a Magyar Királyság uradalmi tisztségviselőinek átfogó elemzését készítette el.¹⁵ Az Erdélyi igazgatás kapcsán pedig Mátyás-Rausch Petra tanulmánya volt segítségemre.¹⁶

A dolgozatban tárgyalt személyek kapcsán Acsády Ignác Szécsi Anna Mária című monográfiája,¹⁷ Oborni Teréz Erdély fejedelmei kötete,¹⁸ Nagy Iván Magyarország családai kötete,¹⁹ Borovszky Samu Magyarország vármegyei és városai kötete,²⁰ illetve Radvánszky Béla Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században kötete²¹ szolgáltak adalékként,

¹⁰ Fodor László: Újabb adatok az ecsedi vár tisztségviselőinek portréjához. *Turul*, XCV. évf. (2022) 4. füzet. 147.

¹¹ Koltai András – Sunkó Attila: *Magyar udvari rendtartás. Utasítások és rendeletek 1617–1708*. Budapest, Osiris Kiadó, 2001. és Koltai András: *Batthyány Ádám. Egy magyar főúr és udvara a XVII. század közepén*. Győr, A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai Források, feldolgozások 14, 2012.

¹² Jeney-Tóth Annamária: „...Urunk udvarnépe” - *Udvar és társadalma Báthory Gábor és Bethlen Gábor fejedelemsége idején a kolozsvári számadáskönyvek alapján*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012.

¹³ Dienes Dénes: Az Ecsedi Báthoryak varannói udvara a 16. században. In: Monok István – Tamás Edit (Szerk.) *A Báthoryak kora: XXV. Sárospataki Művelődéstörténeti Konferencia. Sárospatak, 2022. október 6-7*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2024.

Tudományos

¹⁴ Ember Győző: *Az újkori magyar közigazgatás története Mohácstól a török kiűzéséig*. Budapest, Magyar Országos Levéltár kiadványai, III. Hatóság- és hivaltörténet 1., 1946.

¹⁵ Kenyeres István: *XVI. századi uradalmi utasítások. Utasítások a kamarai uradalmak uradalmak perfektusai, udvarbírái és ellenőrei részére. I. kötet*. Budapest, Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány (Fons Könyvek 2/1.), 2002.

¹⁶ Mátyás-Rausch Petra: Lorántffy Zsuzsanna erdélyi prefektusai. Központi jószágigazgatás a 17. század közepén Erdélyben. In: Bogándi Zsolt – Fejér Tamás – Jakó Klára (Szerk.): *Hivatalnok értelmiség a kora újkori Erdélyben és a Magyar Királyságban II. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület*, 2024.

¹⁷ Acsády Ignác: *Gróff Szécsi Anna Mária 1610–1679*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat Kiadása, 1885.

¹⁸ Oborni Teréz: *Erdély fejedelmei*. Budapest, Pannonica Kiadó, 2002.

¹⁹ Nagy Iván: *Magyarország családai*. IV kötet. Pest, Kiadja Ráth Mór, 1858.

²⁰ Borovszky Samu: *Magyarország vármegyei és városai. Szatmár vármegye*. Budapest, Országos Monográfia Társaság, 1908.

²¹ Radvánszky Béla, Báró: *Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században*. Budapest, Knoll Károly akadémiai könyvárúsnál, 1879.

Werbőczy István Tripartituma pedig nagy segítségemre volt a kor szokásainak értelmezésében.²² A kor történéseinek értelmezéséhez Jeney-Tóth Annamária, Oborni Teréz, Pálffy Géza, Szabó András Péter és Lukinich Imre tanulmányait használtam, ugyanis ezek a munkák a köztörténeti eseményeket részletesen tárgyalják.²³

A kutatás során előkerült adatok elemzéséhez elengedhetetlen volt a magyar erdészettörténetébe is betekintnem, ugyanis az egyik irat részletesen említett a vadászathoz kapcsolódó dolgokat. Az erdészettörténet kapcsán Csőre Pál²⁴ és Sinapius János²⁵ munkája volt a támaszom. Az urbáriumok elemzéséhez pedig a Maksay Ferenc munkái jelentettek nagy segítséget.²⁶

Levéltári források

Nagyon hamar egyértelművé vált, hogy levéltári anyagok bevonása nélkül érdemi kutatómunkát nem lehet végezni, a kutatás jelenlegi szakaszában a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának (továbbiakban MNL OL) iratanyagát tárom fel, mindez még jelenleg is zajlik. Makkai László jóvoltából Rákóczi György birtokainak gazdasági iratait kiadott forrásként tudtam feldolgozni,²⁷ ezek mellett az MNL OL adatbázisainak köszönhetően a Urbaria et Conscriptiones-ből (MNL OL U et C)²⁸ az inventáriumok feltárását és feldolgozását kezdtem meg. Természetesen az Erdélyi Királyi Könyvek/Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára (MNL OL F 1) / (1560-1689), és a Magyar Királyi Könyvek (Libri Regii 1527-1918) vizsgálata sem volt kihagyható.²⁹ Ki kell emelnem a Bethlen család iratanyagát (MNL OL E 200), a Rákóczi Missiliseket (MNL OL E 190), melyek további adatokkal gazdagították témámat. A kutatásba már bevonásra kerültek a családi levéltárak iratai a családi szekcióból

²² Werbőczy István: *Tripartitum*. Online: Tripartitum (u-szeged.hu) (Elérés: 2024. április 3.)

²³ Dr. Lukinich Imre: Bethlen István támadása 1636-ban. *Századok*, 44. évf. (1910) 4. szám. 98–112. és Jeney-Tóth Annamária: I. Rákóczi György és kolozsvári kereskedői. In: Egyed Emese – Gálfi Emőke – Weisz Attila (Szerk.): *Certamen IV. Előadások a magyar tudomány napján az Erdélyi-Múzeum Egyesület I. Szakosztályában*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület, 2017. 297–316. és Oborni Teréz: Bethlen Gábor utasítása helytartójának Bethlen Istvánnak (1620). *Történelmi Szemle*, 49. évf. (2007) 2. szám. 249–262. és Pálffy Géza: A magyar korona országjárása Bethlen Gábor erdélyi fejedelem birtoklása idején (1619–1622). In: Pálffy Géza (Szerk.): *A Szent Korona magyarországi kalandjai (1301–2001)*. Budapest, HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2023. 165–264. és Szabó András Péter: A magyar Hallerek nemzetségek könyve. Egy különleges forrás keletkezésének társadalomtörténeti háttere. *Századok*, 142. évf. (2008) 1. szám. 930.

²⁴ Csőre Pál: *A magyar erdőgazdálkodás története*. Budapest, Akadémia Kiadó, 1980.

²⁵ Sinapius János: *Kis vadászterdő. Fejedelmi mulató erdő, melyben a vadászatról is szó lesz*. Budapest, TerraPrint, 2000.

²⁶ Maksay Ferenc: *Urbáriumok, XVI–XVII. század*. Budapest, Akadémia Kiadó, 1959.

²⁷ Makkai László – Wittman Tibor (Szerk.): *I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai*. Budapest, Akadémia Kiadó, 1954.

²⁸ MNL OL E 156 – Urbaria et Conscriptiones.

²⁹ Az erdélyi fejedelmek oklevelei (1560–1689). *Erdélyi Királyi Könyvek DVD*. (Szerk.): Gyulai Éva. Miskolc, 2005. https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/a-57_-k-19-libri-regii-%C2%B7-kiralyi-konyvek-1527%E2%80%94941918/informacio

(MNL OL P), kiemelendő a Károlyi levéltár Rákóczi-kori iratai szekció is (MNL OL P 7070), valamint egyéb megyei levéltárak iratanyagának a feltárására. A Román Országos Levéltár és Kolozsvár város Levéltárának bevonása is szükséges lehet a későbbi kutatások során, valamint a Haus-, Hof- und Staatsarchiv iratanyagainak részletes vizsgálata. A kiadott források közül hasznosítottam még a Szatmár vármegye közgyűlési könyveinek regesztáit (1635-1640),³⁰ és a Bethlenekre vonatkozóan elkezdtem feldolgozni keresdi Bethlen Ferenc levelezését.³¹

A levéltári források és a szakirodalom feltárása után számos vizsgálati szempont fogalmazódott meg, melyekre a kutatás fókuszálhat. Az első kérdés a kutatás időbeli behatárolása volt a rendelkezésemre álló levéltári források tükrében, vagyis milyen korszakhatárok különíthetők el az ecsedi udvar és uradalom történetében. Az iratok alapján további kutatási kérdésként felmerült, hogy milyen személyeket tudunk beazonosítani az udvar életében, s hogy azok hogyan kötődtek az udvarhoz. Ebből következik a kérdés, vagyis az, hogy ezek a személyek honnan származtak, hogyan kötődtek a birtokhoz illetve annak birtokosaihoz, és milyen karrierutakat járhattak be, milyen tisztségeket viselhettek az udvarban, uradalomban. Az urbáriumok vizsgálata során felmerültek olyan kérdések, hogy milyen nagy volt az udvar és uradalom, valamint hogyan változott annak kiterjedése. Az urbáriumok milyen további lehetséges vizsgálatokat tesznek lehetővé, s hogy ezek hogyan épülhetnek be a kutatásba. Az uradalom birtokosainak vizsgálatánál több súlypont is lehet: mennyi időt töltöttek ecsedi udvarukban, milyen intézkedéseket hoztak, milyen jelentős események történtek az udvarban tartózkodásuk alatt. A kutatásom tehát ezekre a fő kérdéscsoportokra helyezi a hangsúlyt, jelen dolgozatban igyekszem – a rendelkezésre álló források tükrében – ezeket a felvetéseket megválaszolni és adatokkal alátámasztani.

Dolgozatban használt módszertan

A dolgozatban a történettudomány legújabb módszertanától a klasszikus iratértékelésen keresztül sokféle eljárást alkalmaztam. A 17. századi iratok feldolgozhatóságához azonban meg kellett tanulnom az iratok elolvasását. Az iratok olvasását követően betűhíven, vagyis akkori olvasatuk szerint leírtam, majd a mai magyar átírási szabályoknak megfelelően átírtam azokat, mindezt olyan mértékben próbáltam alkalmazni, hogy az a megértés rovására ne történjék.³² A mikrotörténet módszertanának alkalmazását már

³⁰ Künstlerné Virág Éva: *Szatmár vármegye közgyűlési könyveinek regesztái. 1635–1640.* Nyíregyháza, A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai II. Közlemények 1997.

³¹ Dr. Lukinich Imre: *Keresdi Bethlen Ferenc levelezése I–II. közlemény.* In: Dr. Komáromy András (Szerk.): *Történelmi Tár.* Budapest, Athenaeum Kiadó, 1907.

³² Kovács András: *Gyulafehérvár város jegyzőkönyvei. Gyulafehérvár várospolitikai várospolitikai jegyzőkönyvei 1603–1616.* Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1998.

a karrierek vizsgálatához mindenképpen alkalmaznom kellett, emellett a mentalitástörténet segített értelmezni a forrásokat. A forrásaink másik nagy részét az urbáriumok jelentették. Az urbáriumok elolvasása hasonló módon történt, azonban azok elemzése már eltér az iratokétól. Az iratok elemzése során meghatároztam különféle elemzési szempontokat tekintettel az irat tartalmára, s ezeket a tárgycsoportokat elemeztem. Az urbáriumokat kvantitatív módon dolgoztam fel. Az összeírásokból kimutatásokat készítettem, s számszerűsítettem a rendelkezésemre álló adatokat. Ezeket az összeírásokat adatbázisokban dolgoztam fel, melyekhez Excel táblázatok is készültek.

Nem utolsó sorban jegyezném meg, hogy a dolgozathoz felhasznált tanúvallatás és missilis források egy részét a Mellékletben adom közre mai helyesírásnak megfelelő átírásban.³³

³³ Kovács András: *Gyulafehérvár város jegyzőkönyvei. Gyulafehérvár várospolitikája 1588-1674. Gyulafehérvár város törvénykezési jegyzőkönyvei 1603-1616.* Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1998.

Ecsed birtokosainak udvarai

Az uradalom kiterjedése az urbáriumok tükrében

MNL OL E 156 - a. - Fasc. 013. - No. 004. 1613. ³⁴	MNL OL E 156 - a. - Fasc. 013. - No. 005. 1614. ³⁵	MNL OL E 156 - a. - Fasc. 108. - No. 003. 1621. ³⁶	MNL OL E 156 - a. - Fasc. 108. - No. 004. 1633. ³⁷	MNL OL E 156 - a. - Fasc. 013. - No. 012. 1641. ³⁸	MNL OL E 156 - a. - Fasc. 013. - No. 009. 1647. ³⁹	MNL OL E 156 - a. - Fasc. 013. - No. 013. 1648. ⁴⁰
Bátor	+	+	+	-	+	-
Börvely	+	+	+	+	+	+
Fábiánháza	+	+	+	+	-	+
Kálmánd	+	-	+	+	-	+
Kis Ecsed	+	-	+	-	+	+
Majtény	+	+	+	+	+	+
Matócs	+	+	+	-	-	+
Mérk	+	-	+	+	-	+
Nyíregyháza	+	+	+	-	+	-
SzentMárton	+	+	+	+	-	+
Tagy	+	-	+	+	-	-
Vállaj	+	+	+	+	-	+
Zoldobagy Therem	-	-	+	-	-	+

1. Táblázat: Az uradalom kiterjedése az urbáriumok alapján.

Mivel a dolgozat célja nem az urbáriumok részletes vizsgálata, viszont – Borovszky és Makkai forrásközlésén túl,⁴¹ megvizsgáltam az uradalom urbáriumait. Az alapul vett urbárium az 1613. évi, itt feltüntettem a táblázat első oszlopában a települések neveit a könnyebb átláthatóság érdekében. Száldobagy és Terem nem szerepel az 1614-es összeírásban, azonban kiegészült az urbárium Misztótfalu, Böd és Tasnád településekkel.

³⁴ MNL OL E 156 - a. - Fasc. 013. - No. 004.

³⁵ MNL OL E 156 - a. - Fasc. 013. - No. 005.

³⁶ MNL OL E 156 - a. - Fasc. 108. - No. 003.

³⁷ MNL OL E 156 - a. - Fasc. 108. - No. 004.

³⁸ MNL OL E 156 - a. - Fasc. 013. - No. 012.

³⁹ MNL OL E 156 - a. - Fasc. 013. - No. 009.

⁴⁰ MNL OL E 156 - a. - Fasc. 013. - No. 013.

⁴¹ Borovszky Samu: *Magyarország vármegyéi és városai*.

Az 1621-es urbáriumban Kálmánd, KisEcsed, Mérk, Tagy nem szerepel az előzőhöz képp, Száldobágy Terem továbbra sem, ahogy az előzőhöz képp, Böd és Tasnád nem része az uradalomnak ekkor, azonban megjelent Tarpa és Kisar, Misztótfalu pedig Tottfalu néven szerepel.

Az 1633-as urbáriumban „Zoldobágy Therem” már két külön településként, Száldobágy és Terem néven szerepel, valamint Kisar Kisár néven. Kálmánd, KisEcsed, Mérk, Tagy, Száldobágy és Terem, valamint Böd ismét szerepelnek. Megjelent továbbá Vasvári, Gilvác, Töketeres, Szentmiklós, Dob, Zsadány, Ombód, Amacz, Krassó, Tarpa, Penyige, Nábrád, Géberjén, Oroszi, Kisnamény, Kölcse, Cseke, Ricse, Udvari, , Csaholc, Nagyszekeres, Siklós, Iloba, Sebespatak, Bucsák, Bartfalva, Apa, Monostor, Alsó-Misztótfalu, Szaniszló, Kencz, Madarász, Gyarmat, Sárköz, Laposbánya, Szatmárgörbed, Szamosberence, Józsefháza, Lipo, Borhida, Encsencs, Domahida, Ökörítő, Bere[?], Kisar, Ábránfalva, Aranyosmeggyes, Baktalórántháza, Gyulaj, Lugos, Técső, Királytelek, Vencsellő, Timár, Kisfalud, Nagyléta, Prod, Tedej, Levelek, Böszörmény, Nyérfejtő, Rakamaz, Szentmihály, Nyíradony, Bereg megyében: Cserfalva, Heves megyében: Gyöngyös, Abaúj megyében: Szikszó. a táblázatban feltüntetetteken kívül szerepel Gilvác, ahogy az 1633-as urbáriumban is, továbbá az iratban szerepel Csáktornya és Jármis is.⁴²

Az 1641-es urbáriumban az előzőkhöz képest Bátor, Matócs és Nyíregyháza, KisEcsed, Szoldobágy és Terem nem szerepelnek. Továbbá az 1633. évi urbáriumból nem szerepelteti részletesen az ott felsoroltakat, csak: Terebest és Gilvácsot. Az 1647-es urbárium azonban csak Bátort, Börvelyt, Nyíregyházát, KisEcsedet, és Majtényt szerepel.⁴³

Az 1648-as urbáriumban Börvely, Fábiánháza, Kálmánd, Kis Ecsed, Majtény, Matócs, Mérk, SzentMárton, Vállaj és Száldobágy-Terem mellett összeírják Ökörítő, Nábrád, Gyarmat, Magyar és Tarpa településeket. Ez utóbbi szerepelt már az 1621-es és 1633-as urbáriumban, Nábrád, Gyarmat és Ökörítő pedig csak az 1633-as urbáriumban fordult elő korábban. Magyar az uradalom részeként új településként jelent meg.

Az urbáriumok elemzése során megállapítottam, hogy vannak olyan állandó tartozékok, mint Bátor, Börvely, Fábiánháza, Kálmánd, Kis Ecsed, Majtény, Matócs, Mérk, Nyíregyháza, SzentMárton, Tagy, Vállaj és Száldobágy és Terem. Ezek a tartozékok azonban nem mindig tartoztak Ecsedhez, ennek oka lehet, hogy időszakosan más birtokába kerülhetett, bérbe

⁴² MNL OL E 200 Acta diversarum familiarum, 1527-1877. 3.d. 9. tétel a-b.

⁴³ Makkai László – Wittman Tibor (Szerk.): *I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai, 388-394.*

adhatták, esetleg zálogba kerültek. Az uradalom kiterjedését szükségesnek tartottam tárgyalni, ugyanis így kiderülhet számunkra, milyen jelentős is volt Ecsed. Az uradalom részletes vizsgálata kutatásaim tárgyát képezi, azonban jelen dolgozat kereteit mindez meghaladja, így erről egy másik kutatás illetve vizsgálat keretében szeretnék többet szólni.

Az ecsedi vár és uradalom birtokosai

Mielőtt rátérek az udvar és uradalom tisztviselőinek bemutatására, szükségesnek tartom bemutatni az ecsedi udvar és uradalom birtoklásának történetét.

Ecsed uradalma 1584-ben kerül Báthori Istvánhoz, amikor elődje, a szintén országbírói tisztséget viselő nagybátyja, Miklós életét vesztette.⁴⁴ Báthori katonai szervitorait vizsgálva Kovács megjegyzi, hogy az oszmán fenyegetettség hatására a főurak egyre inkább birtokaik s váraik védelmére törekedtek.⁴⁵ Ahhoz azonban, hogy megértsük a katonai szervitorok működését, fontos megismernünk a Báthori birtokokat, melyek az ország területén szétszórta helyezkedtek el. Báthori István országbíró az alábbi birtokokat bírta Dévényvár (Pozsony vm.), Babócsa (Somogy vm.), valamint a Szabolcs és Szatmár vármegyékben található birtokokat, melyekről az előző fejezetben már részletesen írtam, itt megjegyzendő, hogy Báthori birtokait az 1613. évi urbáriumban összeírtak adták.⁴⁶ Ezt követően azonban változás következett be, ugyanis új birtokosa lett Ecsednek.

Fontos kiemelni, hogy a szatmári javak egy jelentős része Ecsed tartozéka volt. Miért is volt fontos Ecsed, s miért nőtt meg a szerepe ebben az időben? Németh Péter szerint az Erdélyi Fejedelemség létrejöttével, és Szolnok várának elestével, valamint két új vár építésével – a Szamos-völgyet ellenőrző – emeli ki Ecsed szerepének a fontosságát.⁴⁷ A későbbiekben Ecsed betagolódott a végvárrendszerbe, melyet azzal magyarázhatunk, hogy 1565-ben Szatmár újra a király (II. Miksa) kezére került, valamint Gyula 1566-os elestével megszűnt a tiszántúli főkapitányság, ez az oszmánok számára utat engedhetett volna újabb területek elfoglalására.⁴⁸ Ennek hatására 1570-ben egy új főkapitányságot hoztak létre Szatmár központtal, melynek Ecsed szerves részét képezte.⁴⁹ A vár ekkor Báthori Miklós kezén volt, s

⁴⁴ Németh Péter – Zoltán Borzován Eszter: *Ecsed vára*. Rétközi Múzeum Kiadványa, 2021. 36.

⁴⁵ Kovács Dóra: *Az ecsedi udvar*, 914.

⁴⁶ Uo. 915. és A tartozékok melyeket Kovács a végrendeletből megemlít megtalálhatóak egy 1633-ban keltezett összeírásban, mely tanúskodik arról, hogy ezek később is Ecsedhez tartoztak. MNL OL E 156 - a. - Fasc. 108. - No. 004.(1633) és MNL OL E 156 - a. - Fasc. 013. - No. 003. (1603).

⁴⁷ Németh Péter – Zoltán Borzován Eszter: *Ecsed vára*, 33.

⁴⁸ Uo. 33.

⁴⁹ Uo. 33.

Németh Péter szerint az ő ideje alatt került sor a vár megerősítésére is.⁵⁰ Kovács úgy véli, hogy Ecsed 1576-ban már ténylegesen a védelmi rendszer részét képezte, ezt alátámasztja Németh Péter megállapítása, miszerint 1576-ban és 1582-ben 100 magyar lovas és 50 királyi gyalogos szolgált a várhoz, Kovács szintén így írja le Ecsed haderejét ekkor.⁵¹ Megállapítható tehát, hogy Ecsed a 16. században jelentős szerepet töltött be mind a hadszervezés területén, – tekintve betagozódását a végvárrendszerbe – mind birtokosainak kiterjedt kapcsolati-és szervitori rendszere révén, mely nagy mértékben hozzájárulhat az udvar jelentősebb megismeréséhez.

Ecsedi Báthori István 1605. évi halálát követően Ecsed a leendő fejedelem, Báthori Gábor tulajdonába került. Bocskai István akkori fejedelem Báthori István országbíró végrendeletét megerősítette, s beiktatta az örökösöket 1606-ban, azonban fontos kiemelni, hogy Gábor és Anna már az udvarban nevelkedtek árvaságra jutásuk óta. Báthori Gábornak azonban korán ambíciója volt, hogy Bocskai utóda legyen.⁵²

Báthori Ecsedről intézte fejedelemségére jutását, erről tanúskodik egy, az 1607. évben Ecsedről keltezett levél, melyben az oszmán nagyvezírnek írta, hogy ő abból a neves családból való, melyből Báthori István lengyel király és erdélyi fejedelem. Ekkor Bethlen Gábor, Báthori legfőbb bizalmasa is Ecsedbe érkezett, ahol Németh szerint a fejedelemválasztásról tárgyalhattak. Rákóczi Zsigmond fejedelem lemondott Báthori Gábor javára, igaz anyagi juttatásokért cserébe, nem sokkal később pedig elhunyt.⁵³ Báthori még fejedelemmé választása előtt megegyezett a hajdúkkal, s elfogadta a hajdúk pontjait: Váradtól fogva Ecsedig és Kállóig úgy telepíté le őket, hogy szabad házhelyeket kaptak, bármikor mozgósíthatók.⁵⁴

Az erdélyi rendek 1608. március 7-én fejedelemmé választották az Ecsedről érkező Báthori Gábort, s Oborni szerint Báthori fejedelemsége nem tekinthető sikeresnek, ugyanis egyre inkább kiéleződtek az ellentétek, s Báthori majdnem ismét háborúba sodorta az országot. Báthori a hajdúknak tett ígéretének eleget tett, s letelepítette őket Ecsedhez tartozó birtokain.⁵⁵ Báthori ecsedi jelenlétéről közismert, hogy az 1609. és 1612. években tartózkodott Ecseden.⁵⁶

Báthori Gábor idejéről ismert az ecsedi várkapitány, Ankreyter Mihály, Hagymási György ecsedi főbíró és Bagossy Pál ecsedi várnagy, Csomaközi Péter kapitány, Kaposi Péter

⁵⁰ Uo. 33.

⁵¹ Kovács Dóra: *Az ecsedi udvar*, 921. és Németh Péter – Zoltán Borzován Eszter: *Ecsed vára*, 34.

⁵² Németh Péter – Zoltán Borzován Eszter: *Ecsed vára*, 56.

⁵³ Uo. 56.

⁵⁴ Oborni Teréz: *Erdély fejedelmei*, 85. és Németh Péter – Zoltán Borzován Eszter: *Ecsed vára*, 56.

⁵⁵ Oborni Teréz: *Erdély fejedelmei*, 86.

⁵⁶ Németh Péter – Zoltán Borzován Eszter: *Ecsed vára*, 56.

deák udvarbíra. Az 1613. december 24-én felvett leltár szerint Span György volt a számtartó, valamint Csokmány Benedek az ecsedi fővárnagy.⁵⁷

Németh szerint ezzel a vár II. Ferdinánd tulajdonába szállt, s a Span György 1616-ig számtartó, majd ugyan ezen év március 25-én átadták a várat leltárral együtt János deák provizornak. János deák 1619-ig maradt helyén, amikor is Bethlen Gábor fejedelemnek átadott várban felvették a fegyverek és azok javításához szükséges szerszámok leltárát.⁵⁸

II. Mátyás 1614 szilveszterén elrendelte, hogy a kamara vegye át az itt őrzött egyházi kincseket, ruhákat és egyéb dolgokat és szállíttassa Bécsbe. Az ekkor készült leltár alapján tudjuk, hogy Ecseden osztopáni Perneszi Gábor volt a főkapitány, Csoknyai Benedek volt a főporkoláb, Possai Zsigmond volt a fővárnagy, Csorvási Tamás volt a gyalogosok hadnagya, Gerebi Tamás és Teremi Lőrinc voltak a deák helyettes provizorok és Czeglédi János volt a lelkész.⁵⁹

Bethlen Gábor a kassai gyűlésen (1616) a három végvár első emberének leváltását javasolta. A kassai főkapitány, Forgách Zsigmond arra kérte Dóczit, hogy Kálló, Ecsed, Tokaj, Szatmár és a tiszántúli vármegyék oszlassák el a hajdúságot a vármegyei és várak béli katonák által. Bethlen 1619-ben a felső-magyarországi rendeket arra kéri, hogy a tisztviselőket váltsák le, célja, hogy Ecsed kapitányától megszabaduljon, vagyis Perneszi Gábortól.⁶⁰

Bethlen Gábor 1619. évi tárgyalásai a király követivel eredményesek voltak, ugyanis elismerték a fejedelmi címét. Azonban a békés időszak megszűnni látszott, ugyanis Bethlen hadjáratot indított II. Ferdinánd ellen, ekkor Németh Péter feltételezése szerint, Ecsed ellenállt a támadásnak ugyan, ekkor élén Prépostvári Zsigmond várkapitánnyal, azonban Bethlen visszafoglalta tőle Ecsed várát.⁶¹

Bethlen Gábor fejedelem Pozsony elfoglalása után megszerezte a Magyar Koronát, s ekkor döntött annak Ecsedre történő szállíttatásáról. A Magyar Királyság országgyűlése 1621. június 11-én Kassán döntött a korona Ecsedre szállításáról, melynek lényege az volt, hogy a korona minél közelebb kerüljön Erdélyhez. A modern koronakutatás kiderítette, hogy a koronát 1621. június 28-án reggel 9 órakor hagyta el Kassát és július elején érkezett Ecsedbe, a koronaőr

⁵⁷ Uo. 65.

⁵⁸ Uo. 65.

⁵⁹ Uo. 75. 76.

⁶⁰ Uo. 74.

⁶¹ Uo. 78.

Révay Péter volt.⁶² Pálffy Géza ezt az időszakot egy különös időszakként írja le, ugyanis az eddig megszokott koronaőrség helyett, immár a fejedelem gyalogos testőrsége, a kék gyalogok egyik hadnagysága látta el a korona védelmét Buday Dániel hadnagy vezetésével, ami számunkra azért jelentős, mert Ecseden tartózkodott ekkor a fejedelmi sereg egy része, ez ötven főt jelentett.⁶³

Ecsed a nikolsburg-i béke (1622) elfogadásával ténylegesen Bethlen Gábor birtokába került, s ekkor új kapitányt ültetett Ecsed élére, ivánci Horváth Istvánt. Bethlen Gábornak a nikolsburg-i békét évente meg kellett erősítenie, ezután az övé lett a Királyság leggazdagabb területe, a Partium, vagyis a Részek, valamint Kassának, a hozzá tartozó váraknak és a jelentős jövedelmet hozó szőlőbirtokoknak a része is. Bethlen 1624-től Ecsedet örökjoggal bírta Bethlen (utódai is örökölhették, vagy azok hiányában az oldalág). Bethlen Gábor hadakozása idejére öccsét bízta meg a folyó ügyek intézésével, visszatérte után pedig a Részek ügyeinek intézésével bízta meg és Huszt várába ültette. Bethlen ezután többször is járt Ecseden, s halála után új kapitány került Ecsed élére, Ibrány Mihály, aki később 1636-ban már Váradon töltötte be a kapitányságot.⁶⁴

Az uradalom történetében jelentős változás következett be az 1627. évben, ugyanis ekkor kötött házasságot a fejedelem unokaöccse, ifjabbik Bethlen István és a rimaszécsi Széchy családból való Mária. A házasságot gondos előkészületek előzték meg mind a fejedelem, mind pedig Széchy Mária családjának részéről. A birtoklástörténet szempontjából fontos kitérni, hogyan is köttetett Széchy Mária és ifjabb Bethlen István házassága, miként kapták meg Ecsed uradalmát.

A kor szokásainak megfelelően Mária apja, Széchy György megfelelő körökben keresett leányának házastársat, – ezzel is elősegítve politikai céljait – amely az erdélyi fejedelem közvetlen környezetét jelentette.⁶⁵ Széchy György már nem élhette meg lánya esküvőjét, sőt a kiházásításáról is özvegye, Homonnay Mária gondoskodott. A lány kérője megfordult a Széchyek murányi birtokán, s Acsády szerint pénz szűkében leendő anyósától kellett kölcsönt kérnie útiköltségre. A költség ezer magyar forintot jelentett, melyről 1626. március 10-én adósságlevelet is kiállítottak.⁶⁶

⁶² Uo. 80. 81. és Pálffy Géza: *A magyar korona országjárása*, 206.

⁶³ Uo. 207.

⁶⁴ Németh Péter – Zoltán Borzován Eszter: *Ecsed vára*, 82. 83. 86. 89.

⁶⁵ Acsády Ignác: *Gróff Szécsi Anna Mária*, 22.

⁶⁶ Uo. 27.

A házasság kapcsán fontos megemlíteni a hozomány ügyét, ugyanis mindkét fél meg akart arról győződni, hogy a házasság haszonnal jár számukra. Széchy György még életében ötvenezer arany forintot ígért hozományként, azonban özvegye erre ennél kevesebb összeget szánt, ugyanis úgy vélte, Bethlen Gábor sem gondoskodik már unokaöccséről a Brandenburgi Katalinnal kötött házasságát követően.⁶⁷ Bethlen Gábor azonban már 1620-ban neki adományozta Vajdahunyd várát, valamint 1621-ben ifjabb Bethlen Istvánt tette meg váradi főkapitánynak, továbbá megkapta Ecsed és Déva várait is.⁶⁸

A házasságot Acsády Ignác az 1627. év első hónapjaira datálja, Németh Péter az Ecsed szintén az 1627. év elejére tette.⁶⁹ A házasságból egyetlen leánygyermek született az 1628. esztendőben, azonban a zűrzavaros időszak, valamint Bethlen Gábor 1629. évi halála után Mária és leánya az ecsedi várban találtak menedéket.⁷⁰ A család számára egy meglehetősen nehéz időszak következett, először Krisztina hunyt el betegségben 1631-ben, majd a rá következő évben ifjabb Bethlen István is életét veszítette.⁷¹

Széchy Mária számára az elkövetkezendő időszak jelentett nagy megpróbáltatást, ugyanis apósa idősebb Bethlen István és sógora Bethlen Péter igen hamar megjelentek az özvegy asszonynál, hogy rendezzék a birtokviszonyokat.⁷² Széchy Mária és a Bethlenek kötöttek egy szerződést 1633. március 1-én, melyet Acsády „ecsedi szerződésnek” emleget, s ez a szerződés lehet az alapja annak az iratnak, melyben egy akkor végbement tanúvallatást jegyezték fel.⁷³ A szerződés Acsády leírása alapján a következőket mondta ki: Az asszony lemond Ecsed váráról és az egész uradalomról, megtartja Vajdahunyd és Déva várait a hozzájuk tartozó összes jószággal és a bábolnai udvarházzal együtt, addig ameddig meghalt férje nevét viseli, azonban ha újra férjhez megy, a lakodalom második napján tartozik visszaadni Hunyadot és Bábolnát és csak Déva várát bírhatja élete végéig. Amennyiben a fiskus visszaváltja Dévát, a hatvanezer tallérnyi zálogösszegnek csak a fele kerül Máriához, a másik fele a Bethleneké. Az asszony a hozományán vásárolt Tasnádot, valamint a váradi házat teljesen birtokolja, s az Ecseden lévő összes java Tasnádra kerül küldésre.⁷⁴ Péter pert indított sógornője ellen a szerződés megszegése miatt, melynek értelmében a második házasságnak második

⁶⁷ Bethlen Gábor második feleségét Brandenburgi Katalint jelölte meg utódául, így Bethlen Istvánt elegendő volt kiházásítani egy főúr lányával. Uo. 30.

⁶⁸ Acsády szerint az 1620. március 3-án kelt adománylevél. Uo. 28.

⁶⁹ Uo. 32. és Németh Péter – Zoltán Borzován Eszter: *Ecsed vára*, 86.

⁷⁰ Acsády Ignác: *Gróff Szécsi Anna Mária*, 49.

⁷¹ Uo. 53.

⁷² Uo.

⁷³ Acsády lábjegyzetben hozza a szerződés pontjait. Uo. 54.

⁷⁴ A szerződés pontjai, melyet az asszony megszegett. Uo. 54.

napján Hunyadot és Bábolnát az asszony kiadta a Bethlenek részére. Széchy Mária megjelent a gyulafehérvári káptalan, mint hiteles hely előtt, s szóban tiltakozott a szerződés ellen, érvénytelenítette azt.⁷⁵ Ezután tehát Ecsed id. Bethlen István kezébe került, aki egészen 1648. január 10-ig bírta, amikor is életét vesztette. Idősebb Bethlen halálát követően Ecsed a Rákóczi-család birtokába került hosszú időre. A fejedelem azonban még Bethlen Péter halála előtt (1646), az 1645. december 16-án megkötött linzi békeszerződésben elérte, hogy Ecsed birtokai és Nagybánya II. Rákóczi Györgyöt és családját illessék meg, amennyiben a két Bethlen meghal, ezt a megállapodást III. Ferdinánd király is elismerte.⁷⁶

⁷⁵ A szerződés értelmében Bábolna és Hunyad várait elvesztette, férje javaiból Dévát birtokolhatta örökösen, azonban utódai már Dévát sem bírhatták volna. Uo. 59. Dévát az asszony megtarthatta, ugyanis onnan papi fizetést intézett, erre utal a MOL F1 - Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára - Libri regii - 22. kötet - 30b - 31.

⁷⁶ Németh Péter – Zoltán-Borzován Eszter: *Ecsed vára*, 104.

Az uradalmat irányítók feladatai Ecseden

Az udvarbírák feladatai Ecseden

Az udvarbírák működésének rekonstruálása nem bizonyult könnyű feladatnak, azonban levelezéseikből körvonalazható, hogy milyen szerepet töltöttek be az udvarban. Az udvarbírák által írt levelek nagy segítséget nyújtanak abban, hogy egy pontosabb képet kaphassunk arról, hogy miben kellett helytállniuk az udvarban, s hogy azokat milyen módon végezték, vagy végeztették el. Számos leírás készült az uradalom igazgatásáról, melyek ugyan tárgyalják egy-egy tisztviselő feladatkörét, azonban úgy gondolom, hogy ezek általános leírások, s csak úgy lehet egy tisztább, illetve részletesebb képet nyújtani ezekről, ha górcső alá vesszük egy uradalom tisztviselőjét és azt részletesen elemezzük. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy minden egyes uradalom „egyedinek” mondható, így tehát Ecsed is, azonban fontos hangsúlyozni, hogy a jelen dolgozatban vizsgált időszakban nem állnak rendelkezésemre instrukciók, melyeket a tisztviselőkhez intéztek, így csak az ő levelezéseikre hagyatkozhatom.

A Magyar Királyságban Kenyeres István munkássága alapján ismeretes, hogy a várak élén két várnagy vagy kapitány állt, akik közül az egyik a vár udvarbírája volt. Ott ahol a kapitány és az udvarbíró feladatát egy személy látta el, őt prefektusként nevezték meg, a kisebb várak élén egy kapitány és egy udvarbíró állott.⁷⁷ Az udvarbíró feladatai közé tartozott a vár – esetünkben Ecsed – köré szervezett uradalom irányítása, legfontosabb feladata pedig az uradalom gazdasági életének irányítása volt. Az udvarbírák alá tartozhattak az egyéb tisztviselők is, akik felett az udvarbírára rendelkezett, vagyis irányította és felügyelte munkájukat.⁷⁸

Az újabb szakirodalom eredményei a fejedelmi udvarokról – Ecsed fejedelmi birtok volt – jelentős eredményekkel gazdagította az udvarkutatást, s a kutatásaimra alapján, eszerint az általam vizsgált uradalomban működő tisztviselőkre is érvényesek az újonnan felvázolt adatok. Az újabb szakirodalom alapján kijelenthető, hogy a Rákóczi-kori fejedelmi birtokigazgatásban egy teljesen új rendszer körvonalazódott ki Erdélyben. A Mátyás-Rausch Petra tanulmányában a Lorántffy Zsuzsanna udvarigazgatásával foglalkozott, melynek során megállapította, hogy a Rákócziak igyekeztek birtokaikat úgy szervezni, hogy azok mind politikailag, mind pedig gazdaságilag egységesen tudjanak működni, ezáltal biztosítani a fejedelmi hatalmat és a gazdasági hasznot birtokosuk számára, azonban Ecsedet magánbirtokukként kezelték. A

⁷⁷ Kenyeres István: *XVI. századi uradalmi utasítások*, 52.

⁷⁸ Ember Győző: *Az újkori magyar közigazgatás története Moháctól a török kiűzéséig*, 263-266.

Rákócziak uralma kapcsán Mátyás-Rausch arra a következtetésre jutott, hogy birtokaikat magánbirtokként kezelték, s ennek fényében saját maguk választották meg birtokigazgatójukat és a főbb tisztségviselőket, vagyis ezek nem a fejedelmi hatalomtól, hanem magától a fejedelmi család egyes tagjaitól függöttek. A birtokigazgatás és birtokgazdálkodás szétválásával sor került a prefektus (jóságigazgató) és az udvarbírói tisztség szétválasztására is, ennek pontos időbeli keretét a szakirodalom eltérően kezelte, azonban a legfrissebb szakirodalom szerint már a 17. század elején végbement. Megállapította továbbá az erdélyi birtokok kapcsán, hogy a prefektus egyfajta összekötő kapocs lehetett az ellenőrzést ténylegesen irányító és végző (birtokos família egy tagja), illetve az ellenőrzést helyi szinten lebonyolító udvarbírók között. Mátyás-Rausch szerint tehát a prefektusok egyik legfőbb feladata a számadások ellenőrzése volt melyben a számvevő segítette, a számadásokat pedig az udvarbírók a mellékük rendelt számtartókkal végezték el.⁷⁹

Az ecsedi uradalomban több udvarbírárt sikerült beazonosítani, azonban a rendelkezésre álló forrásanyag a kutatás jelenlegi fázisában csak két udvarbíra munkakörének pontos vizsgálatát teszi lehetővé.⁸⁰ Ebben a fejezetben igyekszem az ecsedi udvar és uradalom általam ismert tisztségviselőinek feladatait bemutatni. Ugyanakkor például számadásokat eddig nem sikerült ebből az évkörből feltárni.

Az uradalom irányításának feladata attól is függött, hogy milyen jellegű volt a gazdaság. A feltárt levelek alapján Ecseden az udvarbírók első jelentős feladatcsoportját az állattartással kapcsolatos munkálatok elvégzése/elvégeztetése jelentette. Az iratok vizsgálata során megállapítottam, hogy az udvarbírók minden esetben beszámoltak ezekről a tevékenységekről a feljebbvalójuknak, akár a fejedelemasszonynak akár a prefektusnak. Bodoki János udvarbíró részletesen írta egy 1648-ban keletkezett levelében: „Kegyelmes asszonyom az mikor Nagyságod itt Echedben vala idvözült kegyelmes urunkkal, akkor nekem megparancsolta vala, hogy az fejős teheneket megválogattassam, s az ki fél csecsű, s tejetlen volna köztök azt mézsárszékre adnám, olyan sok vagyon köztök, s ha télre szorul nem tudom mint telél ki [...]”⁸¹ Amint az olvasható az iratban, Bodoki konkrét utasítást kapott, hogy mit tegyen azokkal a tehenekkel, melyek valamiféle defektusban szenvednek, azonban ezt az utasítást még nem a

⁷⁹ Mátyás-Rausch Petra: *Lorántffy Zsuzsanna erdélyi prefektusai*, 136-141.

⁸⁰ Az udvarbírák név szerint: Matolcsy Ferenc, Tarcali Ferenc és Bodoki János voltak. Rájuk vonatkozóan Németh Péter közölt adatokat a 2021-ben megjelent monográfiájában, azonban feladatköreiket nem részletezte. Tarcali Ferencre vonatkozóan nem rendelkezem adatokkal. Németh Péter – Zoltán-Borzován Eszter: *Ecsed vára*, 98., 109. Egy 2022-ben megjelent tanulmányban felsorolásra kerülnek az említett udvarbírák és az ecsedi udvar egyéb tisztségviselői is. Fodor László: *Újabb adatok az ecsedi vár tisztségviselőinek portréjához*, 147.

⁸¹ Bodoki János 1648. október 26-án kelt levele Lorántffy Zsuzsannához. MNL OL E 190 No. 5150. 1.

fejedelemasszonytól kapta. Bodoki itt hivatkozik egy „idvezült” úrra, – akitől az utasítást kapta a tehenek ügyében s akinek korábban a szolgálatában állt. Feltételezésem szerint az utalás idősebb Bethlen Istvánra vonatkozik, ugyanis a levél keltezésének idején a fejedelemasszony férje, azaz I. Rákóczi György még biztosan életben volt. Ebből egyértelművé vált számomra, hogy Bodoki már korábban is az ecsedi udvarban tevékenykedett, s feltehetőleg korábban is udvarbírói tisztségben, amit alátámasztja Bethlen István végrendelete is.⁸² Az udvarbírá azonban írja: „Nagyságodat azért mint kegyelmes asszonyomat alázatosan kérem adasson egy comissiót az ki mellett az fele haszontalan teheneket vágattathassam le az mészárszéken, mert affélének jövendőben is egyéb hasznát nem vehetné s hasznosabb, hogy jó[t] tarcsunk az majorokban, mert az haszontalan marhára is szintén úgy elkél az széna mint az jóra.”⁸³ Bodoki tehát közvetlenül a fejedelemasszonyhoz fordult ez ügyben, s várta annak utasítását, hogy miként járjon el a következőkben. Ebből is kiderül számunkra, hogy az udvarbírának az ilyen esetekben mindenképpen szükséges a birtokos parancsa, ha fontos gazdaságot befolyásoló dolgot akar végeztetni az uradalomban. Bodoki következő beszámolójára a marhák ügyében 1649-ben került sor, amikor beszámolt arról, hogy a marhák elkezdtek pusztulni az uradalomban, s ez nem csak Ecseden lehetett így, hiszen ahogy Bodoki írja: „Kegyelmes asszonyom ide felé ez esztendőben miden felé marháknak igen nagy veszedelme volt, s igen holtanak, az nagyságotokéban is ugyan felesen hullott el a dögh miatt, egyébaránt kegyelmes asszonyom az gondviselés megvayon reájok, szénánk is Istennek hála még ugyan jól vayon.”⁸⁴ Bodoki az 1649. augusztus 7-én keltezett levelében így írt Lorántffy Zsuzsannának: „Istennek hála kegyelmes asszonyom a Nagyságod majorság marhái mind kicsiny, s mind nagy jól vannak, csak hogy a nyíregyházi majorságban levők igen kesztenek halni; mindazáltal kegyelmes asszonyom én az tisztartónak megparancsoltam hogy a meddőjét, s az többiben is válasszon ki, s adassa el illendő áron, hogy sem mint bőrivel fizessen”⁸⁵, vagyis az ecsedi majorságban a marhák jó állapotban voltak, azonban Nyíregyházán volt a gond, ezeket azonban Bodoki pénzzé is tette. Pár nappal később azonban már arról írt, hogy nem érti, miért kell a

⁸² Bodoki János „Bodogi” vezetéknévvel szerepelt Bethlen István végrendeletében, róla úgy vélem, hogy megegyezik Bodokival. Radvánszky Béla, Bárány: *Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században*, 296-297. Bodoki Jánost egy 1648. évi urbáriumban is sikerült beazonosítani, ahol a neve mellett ez a megjegyzés szerepel: „mostan Ecsedi udvarbíró.” MNL OL E 156 Fasc. 013. No. 013. (1648. július 28.)

⁸³ Bodoki János 1648. október 26-án kelt levele Lorántffy Zsuzsannához. MNL OL E 190 No. 5150. 1.

⁸⁴ Bodoki János 1649. február 6-án kelt levele Lorántffy Zsuzsannához. MNL OL E 190 No. 5531.

⁸⁵ Bodoki János 1649. augusztus 7-én kelt levele Lorántffy Zsuzsannához. MNL OL E 190 No. 5572.

„meddő” marhákat megtartani, hiszen azokat pénzzé lehetett volna tenni.⁸⁶ Pontos adatok azonban sajnos egyelőre nem állnak rendelkezésemre.

A következő tárgycsoportot a földműveléssel kapcsolatos munkák jelentették, melyről már mindkét udvarbíró elszámolásából vannak ismereteink. Itt főként a vetéssel és betakarítással kapcsolatos munkák elvégzésére utalok, azonban megfigyelhető, hogy az udvarbírák rendelkeztek a termények felől, s alkalomadtán küldtek is belőle a fejedelemsasszonynak vagy annak udvarába. Bodoki János 1648-ban kelt levelében tájékoztatta a fejedelemsasszonyt, hogy a betakarítást elvégeztette, és az sikeres is volt: „Istennek hála kegyelmes asszonyom az vetést is minden maiorokban elvégeztettem csak az bátoriban vagyon valami kevés hátra.”⁸⁷ A következő levelében, ami már 1649. februárjában kelt, értesíti a fejedelemsasszonyt arról, hogy minden termésből bővelkednek, vagyis Bodoki minden földműveléssel kapcsolatos dolgot elvégezhetett, ennek egyik fő oka, ahogyan az a levélből kitűnik, lehetett a fejedelemsasszony látogatása az udvarban, ahogy azt Bodoki írta: „Kegyelmes asszonyom nagyságodat alázatosan kérem, tudósítson hozzánk való jövedele felől, hogy tudhassam magamat mihez tartani, Istennek hála kegyelmes asszonyom liszt, búza, abrak elég vagyon a[z] várban.”⁸⁸ Matolcsy Ferenc udvarbíró szintén eleget tett a földműveléssel kapcsolatos munkálatok elvégzésének, s egy 1650-ben keltezett levelében szintén írt a fejedelemsasszonynak az itteni állapotokról: „[...] de mivel még az tavasz[i] vetések úgy mint zab, borsó, lencse, len és kender fel nincsen takarva még az búzában is némelyik majorságban nincsen mind betakarodva, addig nem lehet valamíg mindeneket fel nem takarnék és be nem hordatnak.”⁸⁹ Matolcsy tehát nem tudott termést küldeni Lorántffy Zsuzsanna számára, azonban ennek oka lehetett az is, hogy az udvarbíró tartozott rendezni az uradalomban szolgáló gyalogosok juttatásait is, mely egy részét terményben fizették Ecseden, s írja is, hogy a tavalyi búzát a gyalogosok fizetésének megtérítésére rendelte: „[...] az mely kevés tavalyi búza volt az elmúlt héten fizettem búzával az gyalogoknak, az mennyi tavalyi búza volt mind ki ment fizetésekben, még némelyeknek nem is adhattam, adósa maradtam és mostani új búzából mostan fogatok hozzá csépeletet és mindjárt küldök minden fele az malmokban

⁸⁶ „Az meddő marhákat ne adassák felől való Nagyságod kegyelmes parancsolatját is értem én az cselekedő leszek, csak hogy az mely marhát mostan pénzé tehetnék, annak az árán többet is szerezhetne az ember, mert az marha idé[n] felette igen kezdett betegedni és halni.” Bodoki János 1649. augusztus 13-án kelt levele Lorántffy Zsuzsannához. MNL OL E 190 No. 5579. 1.

⁸⁷ Bodoki János 1648. október 26-án kelt levele Lorántffy Zsuzsannához. MNL OL E 190 No. 5150. 2.

⁸⁸ Uo.

⁸⁹ Matolcsy Ferenc főként a fejedelemsasszony jószágigazgatójával, Klobusiczky Andrással levelezett. Ez megerősíti Mátyás-Rausch feltételezését, miszerint a birtokos család egy tagja és az uradalom ellenőrzését irányító személy között a kapcsolatot a prefektus jelentette.

[...].”⁹⁰ Az udvarbíró szintén ebben a levelében a termény betakarítás előtti állapotát is lejegyezte a fejedelemasszony számára: a zab még nem érett, a jövő heti aratást ígérte, amikor a szekér is lesz elegendő, egy kevés széna már volt, de a magas vízállás miatt annak betakarítása gondot okozott, de azt is reméli, hogy lesz elég.⁹¹ Kitűnik a forrásból, hogy az udvarbírák a termelést érintő kérdésekben folyamatosan tájékoztatták a Lorántffy Zsuzsannát, melyből arra a következtetésre jutottam, hogy a fejedelemasszony az ecsedi uradalmat saját maga és udvartartása igényei kielégítésére is használhatta, s mindezt alátámasztja az is, hogy Bodoki János két kecskét küldetett fel számára, eszerint „Két kecskét küldöttem Nagyságodnak, adja Isten jó egészséggel elkölteni Nagyságodnak; többeket is küldtem volna Nagyságodnak, de sehol pénzen sem találtathattam.”⁹² Az udvarbírák a termények és állatok tartásához is, legalábbis ahhoz, hogy ezekből milyen és mekkora mennyiség és létszám lehet a majorságban, engedélyt tartoztak kérni a feljebbvalójuktól, ugyanis Matolcsy így írt ezügyben: „Parancsolja kegyelmed azt is az majorságokban hány öl széna, és hány boglya széna lehessen és az ki szénát eszik, mennyi marha lehessen adja értésére kegyelmednek.”⁹³

Részben külön feladatot jelentett az új birtokos család megjelenése is, hogy az udvarbírák készülhettek a fejedelemasszony Ecsedre való jövetelére is, ahogyan azt Bodokinál is láthattuk, s most Matolcsy is megjegyzi, hogy értesítsék őt külön mielőbb, ha Ecsedre kívánna jönni, ugyanis akkor úgy készülnek és végeztetik el a munkálatokat:⁹⁴ „Kérem azért uram kegyelmedet bizonyos terminuszukat[!] írja megh kegyelmed az ő Nagysága ide való jövetelének jó idején tudhassak gondot viselni az ő Nagysága ide jövetelére, arrul is tudósítson kegyelmed ha kell-e az úton elében őnagyságának gazdálkodni és hova kívántatik.”⁹⁵

A földműveléshez sorolandó – bár különleges tudást és figyelmet igényelt - a szőlőkkal való foglalkozás is, ugyanis erről is sok esetben történt említés az udvarbírák leveleiben. Az Ecsedhez tartozó szőlők kapcsán jegyzi meg Németh Péter, hogy csak Abaúj és Heves vármegyei szőlők tartoztak ide, azonban Ulrich Attila Borsod vármegyei szőlőket is sorolt az uradalomhoz.⁹⁶ Az iratok vizsgálatából kiderült, hogy az ecsedi uradalom kiegészülhetett váradi

⁹⁰ Matolcsy Ferenc 1650. augusztus 8-án kelt levele Klobusiczky Andrásához. MNL OL E 190 No. 5872. 1.

⁹¹ Uo. 2.

⁹² Bodoki János 1649. február 6-án kelt levele Lorántffy Zsuzsannához. MNL OL E 190 No. 5531.

⁹³ Matolcsy Ferenc levele Klobusiczky Andrásához, a dátum helye olvashatatlan. MNL OL E 190 No. 5929. 2.

⁹⁴ Lorántffy Zsuzsanna Ecseden való tartózkodását Németh Péter említi, ez az 1650. évet jelentette, amikor feltételezése szerint a fejedelemasszony huzamosabb ideig itt tartózkodott. Németh Péter – Zoltán-Borzován Eszter: *Ecsed vára*, 112.

⁹⁵ Matolcsy Ferenc 1650. augusztus 8-án kelt levele Klobusiczky Andrásához. MNL OL E 190 No. 5872. 3.

⁹⁶ Németh Péter – Zoltán-Borzován Eszter: *Ecsed vára*, 104. és Ulrich Attila: *Az ecsedi uradalom majorsági gazdálkodása és jobbágyi szolgálati rendszere a Rákóczi-család birtoklása idején*. In: Almássy Katalin - Istvánovits Eszter (Szerk.): A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve XLIX. évf.. Nyíregyháza, 2007. 382.

és püspöki szőlőkkel is immár a Rákócziak birtoklása alatt, melyekről az udvarbírák igen sok esetben tettek említést. Bodoki János a váradi és püspöki szőlők betakarításáról gondoskodott, ahogyan azt írta: „Az váradi és püspöki hegyen 144 hordó borok lőttek kegyelmes asszonyom mellyekben vagyon váradi ezer hetvenhéthét cseber bor, két kánta és egy pint [...], melyeket immár Echedben be is szállíttattam.”⁹⁷ Kitűnt továbbá, hogy az udvarbírók személyes jelenléte volt szükséges a szőlők ellenőrzéséhez, akik esetenként szakértő embereket hívtak az udvarba, vagy bíztak meg az ellenőrzéssel: „Kegyelmes asszonyom a nagyságod kegyelmes parancsolatja szerint Váraddá felmentem vala, a[z] szőlőket megjártam, ugyan ahhoz értő embereket is vittem kegyelmes asszonyom a[z] szőlőkben, lelke ismeretek szerint azt mondák, hogy most másfél ezer tallérral jobbak, hogy sem mint mikor a[z] nagyságotok kezében esett; termésekben is Istennek hála kegyelmes asszonyom jól vannak, kiváltképpen a püspöki szőlő, de egyik sincsen mégis olyan termet mint tavaly, noha mindazáltal kegyelmes asszonyom a nagy záporosó nagy károkat tölt az szőlőkben, mert igen alá hordta a földet, de mégis a többihez képest a nagyságotoké szenvedhető.”⁹⁸ A szőlőket érintő kérdésekben is folyamatos informálást várhattak el tőlük, hiszen a termés az egyik legértékesebb az általuk irányított rudalómnak, nem véletlen Bodoki részletes leírása: „Hogy Váradra elmentem kegyelmes asszonyom. az elmúlhatatlan dolgom volt mert az szőlő gazda egynehány levelében búcsúzott – s – protestált is, hogyha valami kára az szőlőben lészen, oka ő ne legyen, mivel esztendeig immár annak előtte vagyon elmúlt volt. Istennek hála kegyelmes asszonyom az takarodásban nem volt semmi fogyatkozás, mihelyt takarodhatunk nagyságotnak, mint kegyelmes asszonyomnak minél hamarabb mindenekről tudósítom.”⁹⁹ Matolcsy Ferenc Bodokihoz hasonlóan járt el a szőlők ügyében, ugyanis ő is hozzáértő embereket küldhetett maga helyett a váradi szőlők ellenőrzésére: „Waradi szőlőknek az beszüretelésére is bizonyos és hiteles embereimet küldtem, még meg nem érkeztenek az oda való vorokkal azokrul is tudósítom kegyelmedet, mihelyen megérkeznének velek”.¹⁰⁰ A szőlők kérdése azért fontos, mert a borgazdálkodás lebonyolítását is az udvarbíró felügyelte, a korcsmákat ők látták el borral: „Borokat is parancsolt volt ő Nagysága, hogy adat ide az korcsmákra Patakrull, avagy Tolvacsrull[!]”¹⁰¹ de az takarodás miatt ez ideig még érette nem küldhettem Isten meghengedi ez jövő szerdán avagy cseterteken az szekereket meghfogom indítani az borokért.”¹⁰² A borok felett való rendelkezés kizárólagosan

⁹⁷ Bodoki János 1648. október 26-án kelt levele Lorántffy Zsuzsannához. MNL OL E 190 No. 5150. 2.

⁹⁸ Bodoki János 1649. augusztus 7-én kelt levele Lorántffy Zsuzsannához. MNL OL E 190 No. 5572.

⁹⁹ Bodoki János 1649. augusztus 13-án kelt levele Lorántffy Zsuzsannához. MNL OL E 190 No. 5579. 1.

¹⁰⁰ Matolcsy Ferenc levele Klobusiczky Andrásához, a dátum helye olvashatatlan. MNL OL E 190 No. 5929. 3.

¹⁰¹ Tolcsva, Zemplén vm-i település.

¹⁰² Matolcsy Ferenc 1650. augusztus 8-án kelt levele Klobusiczky Andrásához. MNL OL E 190 No. 5872.

a birtokos família kezében volt, arról ők rendelkeztek, erre utal I. Rákóczi György levele Bodoki Jánosnak.¹⁰³

Az állattartással és földműveléssel kapcsolatos munkálatok mellett az udvarbírákra hárult az uradalomban történő építkezések felügyelete is. Németh Péter szerint Ecseden az 1650-es években is folytak építkezési munkálatok, ezt erősíti továbbá a Détshy Mihálynak a tokaji építkezések kapcsán közölt adatai/megjegyzései, miszerint a tokaji építkezéshez szükséges égerfát Lorántffy Zsuzsanna Ecsed környékéről vágattatná, s amikor az ecsediek mészkeért mennének Ladmócra, elszállítanák a fát oda, majd Ladmócról vízen Tokajra.¹⁰⁴ Bodoki János leveleiben kétszer történt építési munkálathoz köthető utalás, melyben értesíti a fejedelemsasszonyt, hogy az uradalomhoz tartozó Majtényban egy rendház leégett, s abban nagy kár keletkezett, panaszolja is a fejedelemsasszonynak, hogy a ház javítására rendelt fát másutt is fel lehetett volna használni, vagyis nincs kizárva annak a lehetősége sem, hogy egyéb építkezések is folytak a várnál: „Nagyságodnak kegyelmes asszonyomnak ilyen szomorú hírt is írhatok, az Majtheni (majtényi) egyik rendház igen véletlenül ez elmúlt héten megégett, jóllehet kegyelmes asszonyom az fájában is mi kár vagy, mert az ember egyéb épületre fordíthatta volna, de az annyira való rossz ház volt, hogy az idvezült úr is esős időben csak egy ágy helynek valót nem találhatott benne annyira csepegett noha az fedél egy ember magasságyra volt rajta.”¹⁰⁵ Bodoki továbbá kimeszeltette az ebédlőpalotát, s ehhez a meszet Patakról hozatta, vagyis az építéshez szükséges anyagok beszerzése is az udvarbíróra hárult.¹⁰⁶ Németh feltételezése helytálló, ugyanis Matolcsy egy levelében értesítette a fejedelemsasszonyt, hogy a várban kijavították a hibákat.¹⁰⁷ Ezt erősíti továbbá, hogy Matolcsy faragott köveket hozatott az uradalomba egy Tatár Balázs nevű nyíregyházi tiszttartóval: „Az faragott köveket is uram elrendeltem az szekereket megparancsoltam az nyíregyházi tiszttartónak Tatar Balázsnak, hogy mindjárt Nyíregyházára és Nyíradonyból rendeljen szekereket [...] és jó

¹⁰³ Rákóczi György 1648. augusztus 27-én kelt levele Bodoki Jánoshoz. MNL OL E 190 No. 5173.; A korcsmállás a királyi kisebb haszonvételek közé tartozott, ez azt jelentette, hogy a földesúr a saját maga által előállított, vagy vásárolt borait a maga úrbéreseinél értékesítette. A kimérést átadta az uradalom alkalmazottainak, akiknek jóval magasabb áron kellett a bort kimérniük és az árát beszolgáltatni a földesúrnak. A földesúrnak mindemellett elővásárlási joga is volt a jobbágysági borára, amiért rendszerint gabonával fizetett. Néhol előfordult, hogy a jobbágysági megvásárolták földesúr korcsmáltatási jogát, ekkor a földesúr nem mérte ki a bort, hanem a borkimérés várható jövedelméből kapott egy bizonyos összeget az úrbéreseitől („száraz korcsmáltatás”). Maksay Ferenc: *Urbáriumok, XVI–XVII. század*, 823.

¹⁰⁴ Németh Péter – Zoltán-Borzován Eszter: *Ecsed vára*, 112. és Détshy Mihály: *Tokaj várának története*. In: Bencsik János – Orosz István (Szerk.): *Tokaj várostörténeti tanulmányok II.* Tokaj, 1995. 52.

¹⁰⁵ Bodoki János 1649. február 6-án kelt levele Lorántffy Zsuzsannához. MNL OL E 190 No. 5531.

¹⁰⁶ „Az öreg ebédlő palotát megmeszeltettem kegyelmes asszonyom, de az mésszel meg nem érjük, hanem most akarok Patakra küldeni egy szekeret mészért.” Bodoki János 1649. augusztus 13-án kelt levele Lorántffy Zsuzsannához. MNL OL E 190 No. 5579. 1.

¹⁰⁷ Matolcsy Ferenc 1650. szeptember 14-én kelt levele Klobusiczky Andrásához. MNL OL E 190 No. 5903.

gondviselés alatt szállítsa Echiedben azokat az köveket, tudom fogyatkozás benne nem leszen.”¹⁰⁸ Az Ecseden történt konkrét építkezésekről ezekben a levelekben további említés sajnos nem történt.

Az utolsó feladatcsoport, melyet az udvarbírák hatáskörébe soroltam az az uradalom lakosainak összeírása, a személyi feltételek biztosítását és a hivatalos ügyek intézését jelenti. Az udvarbíró egyrészt ellenőrizte az adóztatással kapcsolatos ügyeket, Bodoki eljárta egy Bánházi István fejedelmi hadnagy által történt dézsmáltatás ügyében, ez azonban már magát a vármegyét is jelenthette: „Idvözült kegyelmes urunk szállította vala az Bánházi úr hadát az Kun István urunk őnagysága jószágára azért, hogy az dézsma alá való földekből dézsmát nem akart adni, melly az mostan jószágból kiüzettet engemet penighlen – fenyeget, hogy nem jól teszem dolgom, ha kezében akadák kiben semmi vétkem nincsen, mert nekem csak azt kellett cselekednem az mit idvözült kegyelmes uram parancsolt.”¹⁰⁹ Bodoki szintén adóztatási ügyben járt el, ezúttal három jobbágyság ügyében, számukra az adóztatás csökkentése volt a célja: „KövágóBikácsa¹¹⁰ nevű nagyságod falujában három jobbágyság van Nagyságodnak, azok is igen szegény állapottal vadnak, s mostan immár fél kapura rótták őket, ha nagyságod kegyelmessége Urunknak őnagyságának írna felőlük, a[zt] három jobbágyságot engedné fertály¹¹¹ kapura a Nagyságod, mert bizony elpusztulnak.”¹¹² Bodoki nem járhatott sikerrel ebben az ügyben, s kérte a fejedelemszont, hogy az erdélyi fejedelemtől járjon el ebben az ügyben: „Az kövágóBikácsai három jobbágyság felől én az tisztek közül Inczedi urammal megtaláltattam vala, de ő kegyelme ilyen választ tűn, hogy sem az tiszteknek sem az vármegyének abban modgyok nincsen, hogy kapujukat szállíthassák, hanem kegyelmes urunk Erdélyi Fejedelemtől őnagyságának megcselekedheti, hogy szállíthassa egy fertályra.”¹¹³ A fejedelemszontnak írt továbbá egy vállaji katona, név szerint Fiok János ügyében is, ezzel kapcsolatban Bodoki nem értését fejezte ki, hogy ez az ember miért a vármegyéhez fordult és nem a fejedelemszontyhoz, hiszen ezt a Lorántffyék is el tudták volna intézni számára, továbbá értesíti a fejedelemszontyot arról, hogy a Fioktól elvett marhák ügyében Fiok nem vallott

¹⁰⁸ Matolcsy Ferenc 1650. november 13-án kelt levele Klobusicki Andrásához. MNL OL E 190 No. 5940. 1.

¹⁰⁹ Bodoki János 1648. október 26-án kelt levele Lorántffy Zsuzsannához. MNL OL E 190 No. 5150.

¹¹⁰ Azonos lehet Bikácsa-val – Közép-Szolnok vm-i falu. *Herner János: Erdély és a Részek térképe és Helységnevtára*. Szeged, József Attila Tudományegyetem, 1987. 19.

¹¹¹ A népesség végleges megtelepülése után a jobbágyságok részt kaptak a földesúri birtokból, ezt sessio-nak nevezzük. A sessio-hoz tartozott a faluban lévő ház és a falu határában lévő szántóból és rétből kapott rész. Az, hogy mekkora volt ennek a nagysága eltérő volt, s sok mindentől függött. A fertály a negyedtelket jelentette, vagyis a jobbágynak már nem egy fél, hanem csak negyed telek után kellett adóznia. Maksay Ferenc: *Urbáriumok, XVI–XVII. század*, 833.

¹¹² Bodoki János 1649. augusztus 7-én kelt levele Lorántffy Zsuzsannához. MNL OL E 190 No. 5572.

¹¹³ Bodoki János 1649. augusztus 13-án kelt levele Lorántffy Zsuzsannához. MNL OL E 190 No. 5579. 1.

igazat: „Egy vállai Fiok János nevű katona minemű rettenetes dolgot cselekedett az ki soha az Ecsedi jószágban nem történnek, hogy az ecsedi liber báró ellen vármegyéről hozzon határ igazítására astessat, és hogy vármegyéhez confugialljon, holott az nagyságotok ecsedi gondviselői is eligazíthatták volna, az marhái elvétele felől nem jól informálta nagyságodat kegyelmes asszonyomat az mint az konkludált/inkludált[!] vállai bírák írásából megértheti nagyságod.”¹¹⁴ Matolcsy udvarbírósa idején is hasonló ügyekkel találkozunk. Matolcsy is eljár Fiok János ügyében, akit azzal vádoltak, hogy armálisát pénzen vette, az udvarbírónak tehát az armálisok ellenőrzése is a feladata kellett hogy legyen.¹¹⁵ Az udvarbíró feladata lehetett az uradalomban forgolódo mesteremberek felügyelete, tovább ha azokból hiány volt, azok udvarba rendelése és ott tartása is, hiszen az udvarhoz szolgáló mesteremberrel értékesebb az uradalom is.¹¹⁶ Az udvarbírók örködtek az uradalom birtokainak védelme és egysége felett is. Erről tanúskodik számunka Matolcsy egyik levele, melyben egy jogtalan bírtokszerezsről olvashatunk. Ebben a levélben Matolcsy egy Hagymási György korábbi ecsedi főbíró egy részbirtokának jogtalan eladásáról értesítette Lorántffy, ugyanis ez a birtok őt illette meg, azonban most Kiss Mátyáshoz került.¹¹⁷ Az udvarbíró látta el az uradalom területén történő határrendezéseket is, ugyanis Matolcsy eljár Terem falu ügyében, amitől elszakasztottak egy darab földet. A teremiektől a földet még a régi Báthoriak idején rendelték Bátor faluhoz, azzal a feltétellel, hogy annak szántóját Bátor, erdejét pedig Terem használhatja. Teremen azonban három jobbágy élt, szinte pusztá faluvá lett, amikor is egy idő után már kezdett benépesedni, s ekkor igényt tartottak az elszakasztott szántóra, ahogyan arról meg is állapodtak a Bátoriakkal. Matolcsy Ferenc ebben az ügyben intézkedett a bátoriak és teremiek között, ez tovább erősíti azt a feltételezésemet, hogy az udvarbíróknak az uradalom egészére kiterjedő hatásköre volt. egy falu fejlődése mellett fontos lehetett az onnan beszedett adó miatt, így tehát az adóalanyok védelméről beszélhetünk.¹¹⁸

¹¹⁴ Uo.

¹¹⁵ Matolcsy Ferenc 1650. augusztus 15-én kelt levele Klobusiczky Andrásához. MNL OL E 190 No. 5878. 1.

¹¹⁶ „Kegyelmed rendeltessen ide hat kőműveseket és küldje ide Ecsedbe. Mivel kegyelmes asszonyunk is megparancsolta volt énnekem, hogy ha az kegyelmednek írjak az kőművesek felőle.” MNL OL E 190 No. 5903. Matolcsy Ferenc 1650. szeptember 14-én kelt levele Klobusiczky Andrásához.

¹¹⁷ „[...] ez az Kiss Mátyás nevű nemes ember még életében Hagymási Györgynek üdvözült volt Hagymási Györgytől Pocsion egy pusztá ház telket száz forinton, kit bírt egynehány esztendeig ez az nemes ember és hogy holtá történt Hagymási Györgynek az minemű kicsiny jószága volt Pocsion az Bátori tisztartó ide Echiedhez Nagyságotok számára foglalta [...]” Hagymási Györgyről Báthori Gábor idején is tesz említést a szakirodalom, ekkor mint főbíró volt jelen. Matolcsy Ferenc 1650. április 6-án kelt levele Lorántffy Zsuzsannához. MNL OL E 190 No. 5672. (ld. Mellékletben) és Németh Péter – Zoltán-Borzován Eszter: *Ecsed vára*, 54.

¹¹⁸ „[...] de mivel már az teremiek is igen megépültenek, nem úgy vannak mint az Bátori urak idejében voltak, nem lehetnek anélkül az földek nélkül el, más falu határáról pénzek után élnek széna szerzésből, méltó, hogy önagysága visszaadja nekik [...]” Matolcsy Ferenc levele Klobusiczky Andrásához, 1650-ből. MNL OL E 190 No. 5929.

Végezetül pedig elmondható, hogy az udvarbírák, mivel ismerték az udvart és uradalmat, eljártak a birtokos família egy-egy tagjának ügyeiben is, s ez nem volt másképpen Matolcsy esetében sem, aki Szécsi Mária ingóságának az elhordatása során intézkedett, erről az esetről egy korábbi fejezetben már tettem említést. Az iratban négy tárgycsoportot különítettem el, ezek: 1. az asszony, vagyis Széchy Mária számára szedett restancia az uradalomból, 2. az asszony javai (arany, ezüst, ruhák), 3. a vad háló dolga, valamint az 4. őrség zsoldjának kifizetése.¹¹⁹ A tanúvallatás számos hasznos adattal gazdagította a kutatásomat, azonban jelen dolgozat kereteit meghaladja annak részletes bemutatása.¹²⁰

Feltételezéseim szerint a két udvarbíra egy időben működött az ecsedi uradalomban, Fodor László szerint Matolcsy Ferenc 1630. május 16-án már udvarbírói tisztséget viselt. Későbbi források szerint Szécsi Mária mellett, tehát ifjabb Bethlen István idején is ellátta feladatát. Kérdéses, hogy Bodoki János mikortól láthatta el ezen tisztségét, Németh Péter szerint, a fejedelemasszony egy főemberével (Klobusiczky András) megvizsgáltatta meg az udvarbírák hogy látják el feladatukat, s kiemelte, hogy Bodoki Jánost ebből az uradalomból nem lehet kiszakasztani, mindez azonban 1651-ben történt.¹²¹ Matolcsy Ferenc egy 1650-ben kelt leveléből arra a megállapításra jutottam, hogy Bodoki 1650-ig láthatta el ezeket a feladatokat, ugyanis Matolcsy azt írja egy ügy kapcsán, hogy az Bodoki János alatt történt, vagyis ha feltételezésem helytálló, Bodoki ekkor már nem volt udvarbíra, vagy ezzel az évvel szűnt meg működni ebben a tisztségben: „Mivel hogy nagyságod én reám bocsájtotta információra és parancsolta nagyságod azt énnekem kegyelmesen, mint hogy Bodoki János idejében volt az elfoglalás [...]”¹²² Matolcsy Ferenc 1650-ben még biztosan udvarbíra volt, s

¹¹⁹Az irat keltezésére az egyik tanúvallomásból tudunk következtetni, ugyanis az iraton nem szerepelt semmilyen évszám, ami a datálást jelezné. Mihály deák vallomása szerint az asszony 1633. március 15-e előtt tartozik fizetni a praesidiumoknak (őrségnek), azután pedig az úr, idősebb Bethlen István, vagyis az uradalom átkerült a kezébe. A restancia ügyében: „[...] az Echedi jószágban lévő restantiát, az üdvözült Bethlen István uram meghagyott özvegyének [...]”, az asszony javairól (arany, ezüst, ruhák), „[...] semmi ingo bingo marháához az asszonynak nem nyúltak, sem aranyához, sem ezüstéhez, sem ruhájához, Uno Verbo semmijéhe [...]”, a vad háló dolgában: a vad háló dolga: „[...] az vad hálókat is két szekérre rakattam fel, és immár ki vitték volt az várból [...]” és az őrség számára fizetett zsold ügyében: „[...] hogy az asszony tartozzék ante Decimum Martii quintum diem fizetni, mind gyalognak s – lovasnak, post decimum quintum antem Martii Bethlen István uram tartozzék fizetni [...]” MNL OL E 200 Acta diversarum familiarum, 1527-1877. 3.d. 9. tétel a-b. (A forrás közlése a Mellékletben).

¹²⁰ A tanúvallatás során száz főt kérdeztek meg, mindnyájan férfiakat, ugyanis akiket mindez érinthetett az többnyire a férfiak hatáskörébe tartozhatott. A tanúk névsorának vizsgálatával megállapítható, hogy a száz tanúból összesen tizenhárman rendelkezett (valamilyen) nemesi címmel, a többiek az uradalom falvaiban lakó jobbágyok lehettek. A nemesek közül négy egregius, tizenhárom nobilis és egy agilis volt. A nemesi származású tanúk közül nem mindenkit sikerült beazonosítanom, a jobbágyok beazonosítása pedig a dolgozat kereteit meghaladná. A tanúk lakóhelyének vizsgálata során egyértelművé vált, hogy ők mind Ecsednek valamely tartozékából érkeztek, ezt alátámasztja mind az 1647. és 1648. évi urbárium, mely tartalmazza ezen településeket. MNL OL E 156 - a. - Fasc. 013. - No. 009. (1647) és MNL OL E 156 - a. - Fasc. 013. - No. 013. (1648) ill. Makkai László – Wittman Tibor (Szerk.): *I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai*, 389. 391. 392.

¹²¹ Németh Péter – Zoltán-Borzován Eszter: *Ecsed vára*, 112.

¹²² Matolcsy Ferenc 1650. április 6-án kelt levele Lorántffy Zsuzsannához. MNL OL E 190 No. 5672. 1.

ha a Németh Péter által említett „udvarbírák megvizsgálását”, – akik közül az egyik mint láthattuk Bodoki volt – akkor a másik ellenőrzött személy lehetett Matolcsy, így tehát ő 1651-ben még udvarbíra lehetett, azonban szintén ezen udvarbírók megvizsgálása kapcsán a fejedelemasszony embere megjegyezte, hogy az udvarbíra (aki biztos, hogy nem Bodoki János volt) igen nyomorúságos állapotban van. Matolcsy Ferenc 1650. szeptemberében levelében írta a fejedelemasszony prefektusának: „[...] kegyelmes asszonyunk innét elment azóta nagyon súlyos betegségbe az ágyban nyomorgok.”¹²³ Matolcsy az 1650. októberében írt levelében még mindig így írt: „[...] énnekem mind ennyi beteges állapotomban is az egészségem is nem engedte, az másik oka az mikoron Isten egészségemet adja és itthon lehetnék el nem mulatom szomszédokkal az kegyelmed parancsolatját.”¹²⁴ Ebből arra a következtetésre jutottam, hogy a Németh által felvázolt vizsgálódás 1650-ben történhetett, vagyis nem tudjuk biztosan, hogy Matolcsy meddig töltötte be az udvarbírói tisztséget.¹²⁵ Arra magyarázatot, hogy az udvarbírói tisztséget egyszerre többen látták el az ecsedi uradalomban, nagy kiterjedése adhat, ahogyan arról egy korábbi fejezetben már olvashattak. Egyéb magyarázatot erre nem találok, hacsak nem a családból többen delegáltak volna erre a hivatalra megfelelő embert, vagy a már több éve az uradalomban működő tisztségviselők közül többet is megtartottak.

Esetünkben elmondható, hogy Rákóczi György halála után Ecsed uradalma Lorántffy Zsuzsanna kezébe került 1652-ig, akihez az ecsedi udvarbírók is címezték leveleiket. A tisztségviselők működése megerősíti a Mátyás-Rausch által felvázolt rendszert, Ecsed azonban a Magyar Királyságbéli igazgatási rendszerhez hasonlított, ugyanis az udvarbírák, mindamellet, hogy a fejedelemasszonnyal leveleztek, számos levelüket Lorántffy Zsuzsanna magyarországi jószágigazgatójának, Klobusiczky Andrásnak címezték. A kutatás előrehaladtával és a források előkerülésével azonban módosulhatnak a megállapításaim.

Tisztviselők és karrierútjaik az uradalomban

Az előző fejezetekben tárgyalt két udvarbíra mellett sikerült beazonosítanom egyéb vezető beosztású személyeket is az udvarban és az uradalomban, . Ebben a fejezetben szeretném tárgyalni az karrierútjukat.

¹²³ Megerősíti továbbá a Németh Péter által feltételezett ecsedi tartózkodását a fejedelemasszonynak. Matolcsy Ferenc 1650. szeptember 14-én kelt levele Klobusiczky Andrásához. MNL OL E 190 No. 5903.

¹²⁴ Matolcsy Ferenc levele Klobusiczky Andrásához, a dátum helye olvashatatlan. MNL OL E 190 No. 5929. 1.

¹²⁵ Ezen feltételezésemet erősíti továbbá, hogy Matolcsy így írt a prefektusnak: „Értem uram azt is az kegyelmed leveléből, hogy az gazdálkodáso[m] felől önagysága panaszkodott [...]” Matolcsy Ferenc 1650. november 13-án kelt levele Klobusiczky Andrásához. MNL OL E 190 No. 5940.

Török István pályájának egyik állomása a lovászmesteri tisztség volt, 1629-ben már elláthatta ezt.¹²⁶ A lovászmesterek feladata, az istállóval és a szekerekkel kapcsolatos feladatok irányítását jelentette, felügyelte a lovakkal foglalkozó személyzetet, a kocsikkal és a lószerszámokkal kapcsolatos feladatokat végeztette el.¹²⁷ A lovászmesteri tisztség nagy felelősséggel járt, ezt mutatja, hogy olykor többen is betöltötték, ő tehát a gubernátor udvarában töltötte ezt a hagyományosan jelentős feladatot.

Török István pályájának következő állomását a hadnagyság jelentette, a hadnagyok feladatai közé tartoztak a kihágások (rágalmazás, verekedés stb.) elrendezései, miközben udvari bírói vagy udvarbírói? feladatokat is elláttak, valamint az egyes udvarokban az eltávozások engedélyezése is a hatáskörébe tartozhatott. Ő lehetett az udvari katonaság előljárója és a porkoláb helyettese.¹²⁸ A hadnagyságról tanúskodik Bethlen István levele, melyben hadnagyságot ígért Török Istvánnak: „egy néhány böchületes vitézlő személyeknek ígérünk ott örökös ház helyeket kiknek előttük járó Hadnagyságát attuk engettük vitézlő Török Istvánnak”.¹²⁹ Bethlen Török Istvánt a betelepített hajdúk előljárójának is megtette: „emberséges katona rendeket telepítvén megh, azoknak mi utánunk ő lehessen az Hadnagyok, s ő tölle tartozzanak hallgatni, és meghis böcsüllyék mint előttük járójukat”.¹³⁰ A hadnagy felé tett kötelezettségeket is meghatározta Bethlen: „Az hol pedig hadakozó idő történnék, senki zászlója alámenni marhájuk örökségük veszése alatt ne menjenek az mi hírünk és engedelünk nélkül, hanem az mi maradékink zászlója alatt egy hónapig is fizetés nélkül azután hópénzért tartozzanak szolgálni. [...] ő kis pedig semminemű jószáguktól tizedet és dézsmát adni ne tartozzanak. [...] Ha ki az mi szolgálatunkban Tiszántúl való útra vagy másuvé küldetik, annak úti költsége meglészen.”¹³¹

¹²⁶ KvSzám. 18.b.I. és KvSzám 15.b.XI. 125.

¹²⁷ Koltai András – Sunkó Attila: *Magyar udvari rendtartás*, 34.

¹²⁸ Az Erdélyi Fiskális Levéltárban megtalált irat alapján a Rákócziak szolgálatában állhatott, ugyanis ők a Bethlen István által kiadott levelet kiegészítették, vagyis megállapítható, hogy egyrészt megtartották Török Istvánt, másrészt pedig, hogy az ő birtokátvételükkel egy új rendszer honosodott meg Ecseden. MOL F1 - Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára - Libri Regii - 29. kötet. 463. és Németh Péter – Zoltán Borzován Eszter: *Ecsed vára*, 98. és MNL OL F 234 – a – X 9334 – Magyarországot illető iratok (XIII./b szekrény) Mikrofilmtekercs: 32355.

¹²⁹ Németh megjegyzi, hogy a házhelyeket azzal a feltétellel kapta, hogy oda másokat is telepítsen. MOL F1 - Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára - Libri Regii - 29. kötet - 463. és Németh Péter – Zoltán Borzován Eszter: *Ecsed vára*, 99. és

¹³⁰ MOL F1 - Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára - Libri Regii - 29. kötet. 464.

¹³¹ Uo. 464.

Török István a hadnagyi tisztségből főporkolábbá lépett elő, a porkoláb a vár parancsnoka és udvarbírája együttesen lehetett, az eddigi kutatás szerint azonban a porkoláb csak néhány darabont, virrasztó és pattantyús felett rendelkezett.¹³²

Matolcsy Ferencről ismeretes, hogy 1630-ban már udvarbíra, de még 1647-ben is ebben a tisztségben említik a források. Fodor Matolcsy életéről is részletes adatokat közölt, eszerint Matolcsy Halábory István törvénytelen fia lehetett, felesége Baloghy Dorottya volt, s talán nem véletlen, hogy azon a területen rendelkezett birtokokkal, ahol az egykori Halábory-családi birtokai helyezkedtek el.¹³³ A Filpessy család kapcsán említik Matolcsy Ferencet, miszerint a Filpessy családból való Miklósnak a fia Péter 1646-ban eladja Nagy-és Kisari, Filpes és Filpes-Daróczi, valamint Gyarmati mezővárosi javait Matolcsynak és feleségének 1919 forintért.¹³⁴ Borovszky Szatmár vármegyében a Bornemissza István járásában említi Matolcsy Ferencet, 1647-ben.¹³⁵ Ugyanakkor a megye iratainak vizsgálatából kiderült, hogy Matolcsyt egy per során megbízták, hogy járjon el a felperes érdekében. Matolcsy tehát hivatali-értelmiségi pályának ezen részén is otthonosan mozgott.¹³⁶

A következő tisztviselő – habár nem pontos ecsedi tisztségeként – pálóczi Horváth János volt, akit Németh prefektusként említ, s ezt a tisztséget feltehetőleg 1648-ig látta el, ugyanis ekkortól már a fejedelem titkáráként, secretáriusként működött.¹³⁷ A kutatás során felmerült annak a lehetősége is, hogy az udvarbírák pálóczi Horváttal is tarthatták a hivatali kapcsolatot, azonban a kutatás jelenlegi fázisában nem rendelkezem erre vonatkozóan adatokkal. Pálóczi Horváthtól eddig egyetlen Ecseddel kapcsolatos levelet sikerült megtalálnom a Rákóczi család missilisei között, amiben egy építkezésről értesítette a fejedelemasszonyt, levelét szintén 1648-ban írta Lorántffy Zsuzsannához, azonban egyelőre pontos adattal nem szolgálhatok arról, hogy ezt még mint prefektus vagy már fejedelmi titkárként tette volna. Ezt a levelet azonban Németh Péter is felhasználta kutatásai során.¹³⁸ Ebben a levélben pálóczi Horváth értesítette a fejedelemasszonyt arról, hogy milyen építkezéseket végeztetett el, melyből megállapítható, hogy egy-egy nagyobb építkezés során valószínűleg már egy magasabb beosztásban lévő személy járhatott el, ugyanis ezen építkezés során pálóczi Horváth ásatási munkálatokat

¹³² Németh Bethlen István végrendeletét használta. Németh Péter – Zoltán Borzován Eszter: *Ecsed vára*, 98.

¹³³ Fodor László: *Újabb adatok az ecsedi vár tisztségviselőinek portréjához*, 147.

¹³⁴ Nagy Iván: *Magyarország családai*, 178.

¹³⁵ Borovszky Samu: *Magyarország vármegyéi és városai*, 463.

¹³⁶ Küstlérné Virág Éva: *Szatmár vármegye közgyűlési könyveinek regesztái. 1635–1640*, 177.

¹³⁷ Németh Péter – Zoltán Borzován Eszter: *Ecsed vára*, 98., 107.

¹³⁸ Pálóczi Horváth János 1648. márciusában kelt levele Lorántffy Zsuzsannához. MNL OL E 190 No. 5223. és Németh Péter – Zoltán Borzován Eszter: *Ecsed vára*, 107.

végeztetett, facövekeket veretett a földbe, valamint az építőanyag minőségéről is megjegyzést tett, ami egy magasabb fokú tájékozottságot igényelt. Pálóczi Horváth Jánosról ismeretes, hogy ő már a Bethlenek korszakában is jelen volt, ugyanis az ifj. Bethlen István útítársa volt tanulmányútjai során, azonban ezt a megbízatást még a korábbi fejedelem, Bethlen Gábor megbízásából látta el. Pálóczi tehát tanult embernek számított, s Bethlen István mellett ő maga is tanult a padovai egyetemen, ahol Németh Péter szerint építészeti ismeretekre is szert tett.

A kutatás során találkoztam Pongrácz Pál nevével, akit Németh későbbi prefektusként azonosított egy 1655-ben keltezett levél alapján. Pongrácz egyetlen levelét sikerült megtalálnom a Rákóczi család levelezéseiben eddig. A levélből kitűnt számomra, hogy az udvarbíróhoz hasonló feladatot látott el az uradalomban, ugyanis arról értesítette a fejedelemasszonyt, hogy bodnárembert „szerződtetett az uradalomba, s fel is eskette az asszony szolgálatára. Pongrácz biztosította a fejedelemasszonyt arról, hogy kezességet vállal a behozott bodnáremberért, úgy járt el mint az udvarbírák, a személyi feltételek biztosításában, s ezt saját felelősségére vállalta.¹³⁹ Pongrácz Pálról annyit tudunk, hogy testvére Báthori Zsófia udvarmestere volt, 1642-öt követően. Ők tehát mindenképpen a Rákóczi család familiárisait jelentik. Mindenesetre a kutatás további forrásfeltárása kapcsán fontos munkásságának és személyének további vizsgálata.¹⁴⁰

¹³⁹ Pongrácz Pál 1649. szeptember 20-án kelt levele Lorántffy Zsuzsannához. MNL OL E 190 No. 5602. ld. mellékletben.

¹⁴⁰ Nagy Iván: Magyarország családai. IV kötet. Pest, Kiadja Ráth Mór, 1858. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/kilencedik-kotet-796B/pongraz-csalad-szentmiklosi-es-ovari-85FD/>

Összegzés és a kutatás lehetséges folytatása

Az uradalom életében jelentős fordulópontot jelentett, hogy birtokosai időről időre változtak, ugyanis azok új embereket hozhattak az uradalomba. Az első jelentősebb fordulópontot a Bethlenek birtoklása jelentette, akiknek tisztviselőiről kiderült, hogy azok a következő birtokos, a Rákóczi família szolgálatába szegődtek. A Rákócziak birtoklásával viszont egy teljesen új rendszer honosodott meg, ugyanis Ecsed betagozódott a birtokkomplexumukba.

Az ecsedi udvar és uradalom életében az azt irányító személyzet fontos szerepet töltött be, ugyanis ők irányították a birtokkomplexumot. A vezető beosztású személyek közül fontos szerepe volt a két udvarbírónak, Matolcsy Ferencnek és Bodoki Jánosnak, akik a fejedelemszóny ecsedi ügyeit intézték. Török István mint a hajdúk előljárója és az uradalom prokolábjá felelt az uradalom katonai igazgatásáért. Pálóczi Horváth János prefektus és Pongrácz Pál pedig a birtokos család és az uradalmat irányítók közötti kapcsolatot jelenthették. Ismeretes még Tarcali Ferenc udvarbíró neve is, azonban a kutatás jelenlegi fázisában rá vonatkozóan kevés adattal nem rendelkezem.

Az uradalom kiterjedésének vizsgálata is elengedhetetlen a kutatás során, melyet az urbáriumok lehetővé is tesznek számomra. Az urbáriumok vizsgálata során magától adódott a kérdés, hogy az uradalom mekkora volt és hogyan alakult annak kiterjedése. Itt megállapítottam, hogy az uradalom térbeli kiterjedése folyton változott, azonban voltak állandó tartozékai, melyek Bátor, Börvely, Fábiánháza, Kálmánd, Kis Ecsed, Majtény, Matócs, Mérc, Nyíregyháza, SzentMárton, Tagy, Vállaj és Zoldobagy Therem lehettek. Az uradalom legnagyobb kiterjedése az 1633. évben lehetett, amikor hetvenöt tartozékot írtak össze az urbáriumban.

Az ecsedi udvarbírók feladatköre több jelentős tevékenységi területre terjedt ki, amelyek közül az állattartás és a földművelés kiemelkedtek. Az állattartás kapcsán a feladataik közé tartozott a jószágok kiválogatása, gondozása és a szükségtelen állatok értékesítése. Az udvarbírók minden ilyen tevékenységükről beszámoltak a birtokosnak, különösen a fejedelemszónynak, akitől engedélyt kértek fontosabb döntésekhez, például a haszontalan állatok levágásához. A földművelési munkák irányítása során az udvarbírók gondoskodtak a vetésről, aratásról és a termények szállításáról. A termésből a fejedelemszónynak és az udvarnak is küldtek, a terményfelesleget pedig gyakran a helyi szolgáltatók bérének kifizetésére fordították. Az udvarbíróknak külön figyelmet kellett fordítaniuk a szőlőültetvényekre, mivel a

bortermelés fontos bevételi forrást jelentett. A szőlőművelés és a borok elosztása szintén az ő felügyeletük alatt állt, s ez nem csak Szatmár, hanem Borsod, Abaúj és Heves megyei szőlőket is jelentett.

Az állattartás és földművelés mellett az építkezések felügyelete is az udvarbírók feladatai közé tartozott. Ők szervezték meg az építőanyagok beszerzését és a munkálatok végrehajtását. Több alkalommal is jelentettek a fejedelemszónak az építkezések állásáról, például az ecsedi vár környékén vagy más uradalmi területeken végzett javításokról. Az udvarbírók folyamatos jelentései azt mutatják, hogy az ecsedi uradalom gazdasági ügyeit szigorúan ellenőrizték, és a birtokos utasításai alapján irányították.

Az udvarbírák hatásköre ezen felül több jelentős feladatkört is magába foglalt, melyek az uradalom igazgatásának különböző területeit érintették. Ide tartozott az adóztatási és pénzügyi ügyek kezelése. Az udvarbírák feladata volt az adózás ellenőrzése, valamint a jobbágyok adóterheinek mérséklésére tett kísérletek. Ezzel összefüggésben fontos szerepet játszottak a személyzeti és lakossági adminisztráció területén is. Az udvarbírók összeírták az uradalom lakóit, és biztosították a működésükhöz szükséges személyi feltételeket. Ide tartozott továbbá a katonák, mesteremberek és egyéb szolgálatot ellátók felügyelete, valamint szükség esetén ezek pótlásának megszervezése, mivel a mesteremberek jelenléte növelte az uradalom értékét.

Az udvarbírák kiemelt feladata volt az uradalom birtokainak védelme és a jogi ügyek rendezése. Ők intézték a birtokvitákat, határrendezéseket, és megakadályozták a jogtalan birtokszerzéseket. Erre jó példa Matolcsy Ferenc eljárása egy Hagymási György birtokrészének jogtalan eladása ügyében, amely során értesítette Lorántffy Zsuzsannát arról, hogy a birtok valójában őt illette volna meg, de végül Kiss Mátyás kezébe került. Mindez azt mutatja, hogy az udvarbírók az uradalom területének egysége felett is őrködtek, különös tekintettel a falvak adóalanyaira, akiknek a védelme fontos volt az uradalom fenntarthatósága szempontjából.

Ezen túlmenően az udvarbírák a birtokos família érdekeinek képviselését is ellátták. Részt vettek a család tagjainak személyes ügyeiben, ahogyan azt például Szécsi Mária vagyonának védelme esetében is láthatjuk. Az uradalomban felmerülő jogi és gazdasági döntések végrehajtása szintén az ő feladatkörükhöz tartozott, hiszen ismerték a birtok sajátosságait és az uradalom működését. Elmondható, hogy az udvarbírák hatásköre szerteágazó volt, kiterjedt az uradalom működésére, az ügyintézésre, az egység fenntartására és a birtokos család érdekeinek védelmére. A kutatás jelen dolgozat megírásával nem ér véget, ahogyan arra korábban utaltam

szükséges még újabb forrásokat bevonni és az eddig feltártakat részletesebben elemezni különösen az uradalom szempontjából, azonban Ecsedet 1648-at követően egy új birtokos vette át, akinek sorsdöntő éveiben fontos helyszín lett Ecsed, akár csak felesége Báthori Zsófia számára. Ismerjük építkezéseiket, időztek is itt gyakrabban, mint akárki elődeik sorában. A későbbiekben ezeket az udvarokat kívánom tehát részletesebben megvizsgálni, folytatni a forrásfeltárást, hiszen Ecsed várának és uradalmának 17. századi történetéből még csak egy kis szeletét volt módom ennyire behatóan tanulmányozni.

A kutatás további feladata, hogy a még kevésbé ismert karriereket is feltárja, és a Rákócziak alatti Ecsedről pontosabb képet fessen, ugyanakkor ahogyan arra korábban is utaltam, a kamarai korszak vizsgálata is szükségsszerűnek látszik. A családi levéltárak mellett már megkezdődött a Szepesi kamara, az Erdélyi Fiskális levéltár és a Lymbus anyagainak feltárása. E források alapján egy átfogóbb képet nyújthatok az uradalomról és a benne szolgálók működéséről.

Rövidítésjegyzék és bibliográfia

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára E szekció 156, Urbaria et Conscriptiones.

MNL OL E 156 - a. - Fasc. 013. - No. 004. (1613. december 24.)

MNL OL E 156 - a. - Fasc. 013. - No. 005. (1614. február 4.)

MNL OL E 156 - a. - Fasc. 108. - No. 003. (1621. november 20.)

MNL OL E 156 - a. - Fasc. 108. - No. 004. (1633)

MNL OL E 156 - a. - Fasc. 013. - No. 012. (1641. január 10.)

MNL OL E 156 - a. - Fasc. 013. - No. 009. (1647. április 24.)

MNL OL E 156 - a. - Fasc. 013. - No. 013. (1648. július 28.)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára E szekció 190, Archivum familiae Rákóczi (Rákóczi missilisek).

MNL OL E 190 No. 5223. (1648. március)

MNL OL E 190 No. 5173. (1648. augusztus 27.)

MNL OL E 190 No. 5150. (1648. október 26)

MNL OL E 190 No. 5531. (1649. február 6.)

MNL OL E 190 No. 5572. (1649. augusztus 7.)

MNL OL E 190 No. 5579. (1649. augusztus 13.)

MNL OL E 190 No. 5602. (1649. szeptember 20.)

MNL OL E 190 No. 5672. (1650. április 6.)

MNL OL E 190 No. 5872. (1650. augusztus 8.)

MNL OL E 190 No. 5878. (1650. augusztus 15.)

MNL OL E 190 No. 5903. (1650. szeptember 14.)

MNL OL E 190 No. 5929. (dátum olvashatatlan)

MNL OL E 190 No. 5940. (1650. november 14.)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára E szekció 200 Acta diversarum familiarum, Bethlen család iratai 1527–1877. 3. d. 9. tétel a–b.

Kiadott, digitalizált forrás

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára F szekció 1, Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára (Libri regii).

MOL F1 – Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára - Libri regii – 22. kötet. – 30b – 31.

MOL F1 – Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára - Libri Regii – 29. kötet. 463–465.

Román Országos Levéltár Kolozs megyei Igazgatósága Kolozsvár Város Levéltára, Számadások/Socotelile orasului.

KvSzám 18.b.I.,

KvSzám 15.b.XI. 125.

MNL OL X 10872–32335, Országos Levéltár - Erdélyi országos kormányhatósági levéltárak – F szekció – Erdélyi kincstári levéltár – Erdélyi fiscalis levéltár.

MNL OL F 234 – a – X 9334 – Magyarországot illető iratok (XIII./b szekrény)
Mikrofilmtekercs: 32355.

Kiadott források

Makkai László – Wittman Tibor (Szerk.): *I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai*. Budapest, Akadémia Kiadó, 1954.

Künstlerné Virág Éva: *Szatmár vármegye közgyűlési könyveinek regesztái. 1635–1640*. Nyíregyháza, A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai II. Közlemények 1997.

Szakirodalom

Monográfiák

Acsády Ignác: *Gróff Szécsi Anna Mária 1610-1679*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat Kiadása, 1885.

Borovszky Samu: *Magyarország vármegyéi és városai. Szatmár vármegye*. Budapest, Országos Monográfia Társaság, 1908.

Ember Győző: *Az újkori magyar közigazgatás története Mohácstól a török kiűzéséig*. Budapest, Magyar Országos Levéltár kiadványai, III. Hatóság- és hivataltörténet 1., 1946.

Herner János: *Erdély és a Részek térképe és Helységnévtára*. Szeged, József Attila Tudományegyetem, 1987.

Kenyeres István: *XVI. századi uradalmi utasítások. Utasítások a kamarai uradalmak uradalmak perfektusai, udvarbírái és ellenőrei részére*. I. kötet. Budapest, Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány (Fons Könyvek 2/1.), 2002.

Koltai András – Sunkó Attila: *Magyar udvari rendtartás. Utasítások és rendeletek 1617–1708*. Budapest, Osiris Kiadó, 2001.

Kovács András: *Gyulafehérvár város jegyzőkönyvei. Gyulafehérvár városkönyve 1588-1674. Gyulafehérvár város törvénykezési jegyzőkönyvei 1603–1616*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1998.

Maksay Ferenc: *Urbáriumok, XVI–XVII. század*. Budapest, Akadémia Kiadó, 1959.

Nagy Iván: *Magyarország családai*. IV kötet. Pest, Kiadja Ráth Mór, 1858.

Nagy Iván: *Magyarország családai*. IX kötet. Pest, Kiadja Ráth Mór, 1858.
<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/kilencedik-kotet-796B/pongracz-csalad-szentmiklosi-es-ovari-85FD/e>

Németh Péter – Zoltán-Borzován Eszter: *Ecsed vára*. Rétközi Múzeum Kiadványai, 2021.

Oborni Teréz: *Erdély fejedelmei*. Budapest, Pannonica Kiadó, 2002.

Radvánszky Béla, Báró: *Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században*. Budapest, Knoll Károly akadémiai könyvárusnál, 1879.

Tanulmányok

Fodor László: Újabb adatok az ecsedi vár tisztségviselőinek portréjához. *Turul*, XCV. évf. (2022) 4. füzet. 145-157.

Mátyás-Rausch Petra: Lorántffy Zsuzsanna erdélyi prefektusai. Központi jószágigazgatás a 17. század közepén Erdélyben. In: Bogándi Zsolt – Fejér Tamás – Jakó Klára (Szerk.): *Hivatalnok*

értelmiség a kora újkori Erdélyben és a Magyar Királyságban II. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület, 2024. 136-141.

Kovács Dóra: Az ecsedi udvar. Szervitori hivatás és kapcsolatrendszer Báthory István familiájában. *Századok*, 150. évf. (2016) 4. szám. 911–944.

Pálffy Géza: A magyar korona országjárása Bethlen Gábor erdélyi fejedelem birtoklása idején (1619–1622). In: Pálffy Géza (Szerk.): *A Szent Korona magyarországi kalandjai (1301–2001)*. Budapest, HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2023. 165–264.